

אוכלוסייה וחברה במרחב הכפרי

מרץ 2021 אדר תשפ"א

אוכלוסייה וחברה במרחב הכפרי

וועדה מלווה

ד"ר רותי פרום אריכא	מנהלת הרשות לתכנון, משרד החקלאות ופיתוח הכפר
רענן אמויאל	מנהל אגף בכיר תכנון ופיתוח הכפר, הרשות לתכנון
יוחאי תירוש	מנהל תחום מידע גיאוגרפי, האגף לתכנון ופיתוח הכפר

צוות העבודה

ראש צוות התכנון	זאב טמקין, מתכנן ערים, ת.י.ק פרויקטים
דמוגרפיה	ד"ר אליהו בן משה, יועץ בכיר לדמוגרפיה וסטטיסטיקה
ריכוז הפרויקט	ד"ר גלעד רונן אדריכל נוף, ת.י.ק פרויקטים
עריכה וניהול תוכן	רחל קלפהולץ, ת.י.ק פרויקטים
עריכה גרפית	ליאורה דרום
עריכה לשונית	הדס אחיטוב-קוטנר
מיפוי ממ"ג	אבי דורי, ת.י.ק פרויקטים

תוכן עניינים

8	1. יישובים ואוכלוסייה במרחב הכפרי
8	1.1 הגדרת המרחב הכפרי
10	1.2 יישובים ואוכלוסייה במרחב הכפרי
13	1.3 פיזור אוכלוסיית המרחב הכפרי לפי מחוזות
15	1.3.1 פיזור אוכלוסיית היישובים הערביים במרחב הכפרי
17	2. מבנה גילים במרחב הכפרי
19	2.1 מבנה גילים לפי סוג יישוב
19	2.1.1 מבנה גילים ביישובים הערביים הכפריים והעירוניים
19	2.1.2 מבנה גילים ביישובים היהודיים הכפריים והעירוניים לפי סוג יישוב
21	2.1.3 מבנה גילים ונטל כלכלי על האוכלוסייה בגילאי עבודה לפי סוג יישוב
22	2.2 מבנה הגילים במרחב הכפרי, סיכום
24	3. גידול אוכלוסייה ופריון במרחב הכפרי
24	3.1 שינויים במצבת היישובים של המרחב הכפרי בעשור 2008-2018
24	3.1.1 יישובים חדשים
26	3.1.2 יישובים שנגרעו מהמרחב הכפרי
26	3.1.3 שינויים בתוך המרחב הכפרי בשיוך היישובים לפי סוג יישוב
27	3.2 גידול באוכלוסיית המרחב הכפרי בעשור שבין 2008-2018
29	3.3 שינויים שנתיים בשיעורי הגידול במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2008-2018
30	3.4 מרכיבי גידול: ריבוי טבעי ומאזן הגירה במרחב הכפרי בין 2008 ל-2018
30	3.5 גידול אוכלוסייה, ריבוי טבעי ומאזן הגירה לפי סוג יישוב 2008-2018
32	3.5.1 המושבים
32	3.5.2 הקיבוצים
32	3.5.3 יישובים כפריים יהודיים אחרים
34	3.5.3.1 יישובים קהילתיים
34	3.5.4 הגידול לפי סוגי יישובים - סיכום
35	3.6 פריון במרחב הכפרי
35	3.6.1 פריון ביישובים הכפריים היהודיים
37	3.6.2 פריון ביישובים הכפריים הערביים
37	3.6.3 פריון ביישובים הכפריים - סיכום
38	4. אפיון המרחב הכפרי לפי הרמה החברתית-כלכלית של אוכלוסייתו - 2015
38	4.1 הרמה החברתית-כלכלית במרחב הכפרי מול המרחב העירוני
40	4.2 הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי סוג יישוב - יישובים יהודיים
40	4.3 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות
41	4.4 אפיון המרחב הכפרי לפי הרמה החברתית-כלכלית של אוכלוסייתו - 2015, סיכום
42	סיכום ומגמות
42	מצב קיים
43	מגמה
44	מתודולוגיה
45	נספח לוחות

גרפים

- גרף 2** גודל אוכלוסייה ממוצע ביישובי המרחב הכפרי לפי סוג יישוב, סוף 2018
- גרף 3** פיזור האוכלוסייה ביישובים היהודיים במרחב הכפרי לפי מחוז ואי"ש ולפי סוג יישוב, 2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 3 בנספח
- גרף 4** פירמידת גילים של אוכלוסיית המרחב הכפרי, 2018 (באלפים) נתוני הגרף בלוח 4 בנספח
- גרף 5** מבנה גילים מרחב כפרי מול מרחב עירוני, 2018, אחוזים לפי גיל בכל מרחב נתוני הגרף בלוח 5 בנספח
- גרף 6** מבנה גילים ביישובי המרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב, 2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 6 בנספח
- גרף 7** פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים ערביים, 2018 (אלפים) נתוני הגרף בלוח 7 בנספח
- גרף 9** פירמידת גילים של אוכלוסיית המושבים, 2018 נתוני הגרף בלוח 9 בנספח
- גרף 11** פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים יהודיים אחרים באי"ש, 2018 (אלפים) נתוני הגרף בלוח 11 בנספח
- גרף 8** פירמידת גילים של אוכלוסיית הקיבוצים, 2018 (אלפים) נתוני הגרף בלוח 8 בנספח
- גרף 10** פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים יהודיים אחרים ללא אי"ש, 2018 (אלפים) נתוני הגרף בלוח 10 בנספח
- גרף 12** שיעור גידול שנתי ביישובים עירוניים וכפריים, יהודיים וערביים, לפי סוג, 2008-2018 (אחוזים)
- גרף 13** שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 13 בנספח
- גרף 15** שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018, יישובים ערביים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 15 בנספח
- גרף 14** שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018, יישובים יהודיים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 14 בנספח
- גרף 16** שיעור גידול של המרחב הכפרי לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 2009-2018, (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 16 בנספח
- גרף 17** שיעור גידול במרחב הכפרי לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 2009-2018, יישובים ערביים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 17 בנספח
- גרף 18** שיעור גידול של המרחב הכפרי ומרכיביו: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 2009-2018 יישובים יהודיים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 18 בנספח
- גרף 19** שיעור גידול של מושבים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 1999-2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 19 בנספח
- גרף 20** שיעור גידול של הקיבוצים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 1999-2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 20 בנספח
- גרף 21** שיעור גידול של יישובים כפריים יהודיים אחרים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 2009-2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 21 בנספח
- גרף 22** שיעור גידול של יישובים קהילתיים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 1999-2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 22 בנספח
- גרף 23** שיעור פריון כולל במרחב הכפרי ובמרחב העירוני, יישובים יהודיים 2008-2018 נתוני הגרף בלוח 23 בנספח
- גרף 24** שיעור פריון כולל במרחב הכפרי לפי סוג יישוב, יישובים יהודיים, 2008-2018 נתוני הגרף בלוח 24 בנספח
- גרף 25** פריון כולל לפי רמת דתיות (הצהרה עצמית) באוכלוסייה היהודית, ישראל, סביב 2013
- גרף 26** שיעור פריון כולל במרחב הכפרי (יישובים 4,999-2,000 תושבים) ובמרחב העירוני, יישובים ערביים נתוני הגרף בלוח 26 בנספח
- גרף 27** רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה - מרחב כפרי ומרחב עירוני, 2015 (אחוזים)
- גרף 28** רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה - מרחב כפרי ומרחב עירוני, יישובים ערביים, 2015 (אחוזים)
- גרף 29** רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה - מרחב כפרי ומרחב עירוני, יישובים יהודיים, 2015 (אחוזים)
- גרף 30** רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי סוג יישוב - יישובים יהודיים, 2015 (אחוזים)
- גרף 31** רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות, 2015, יישובים יהודיים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 31 בנספח
- גרף 32** רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות - יישובים ערבים, 2015 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 32 בנספח

לוחות

9	לוח 1 היישובים במרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב ומעמד מוניציפלי, סוף 2018
10	לוח 2 האוכלוסייה ביישובי המרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב ומעמד מוניציפלי, סוף 2018 (באלפים)
11	לוח 3 המרחב הכפרי - מספר יישובים ואוכלוסייה (באלפים) לפי סוג יישוב, סוף 2018
21	לוח 4 הנטל הכלכלי של גילאי העבודה לפי סוג יישוב, 2018 (מספר תושבים לכל 100 אנשים בגילאי 20-64)
25	לוח 5 יישובים חדשים שנוספו בין שנת 2008 לשנת 2018 לפי סוג, שנת יסוד ומחוז
25	לוח 6 מקומות שהוכרו כיישובים בין שנת 2008 לשנת 2018 לפי סוג, שנת יסוד ומחוז
26	לוח 7 יישובים שנגרעו בין 2008 ל-2018 לפי גודל אוכלוסייה בשנת 2018
26	לוח 8 יישובים שסיווגם בתוך המרחב הכפרי השתנה בין 2008 ל-2018
28	לוח 9 גידול אוכלוסייה במרחב הכפרי והעירוני בקרב יישובים יהודיים וערביים לפי סוג יישוב 2008-2018 (אלפים ואחוזים)*

איורים

12	איור 1 פרישת היישובים במרחב הכפרי
13	איור 2 פיזור האוכלוסייה ביישובים כפריים על פני המחוזות ואיו"ש, 2018 (אחוזים ומספרים מוחלטים באלפים).
13	איור 3 שיעור האוכלוסייה ביישובים כפריים במחוזות ובאזור יו"ש (באחוזים).
14	איור 4 פיזור אוכלוסיית היישובים הערביים במרחב הכפרי לפי מחוז, 2018 (אלפים ואחוזים)
14	איור 5 אחוז אוכלוסיית היישובים הערביים במרחב הכפרי ביחס לכלל האוכלוסייה הערבית לפי מחוז, 2018
15	איור 6 פיזור האוכלוסייה ביישובים היהודיים במרחב הכפרי לפי מחוז ואיו"ש, 2018 (אלפים ואחוזים)
15	איור 7 אחוז האוכלוסייה ביישובים יהודיים במרחב הכפרי ביחס לכלל האוכלוסייה היהודית לפי מחוז ואיו"ש, 2018

1. יישובים ואוכלוסייה במרחב הכפרי

2,000 תושבים ומעלה: 48 יישובים בקטגוריה של 2,000–4,999 תושבים ו-11 יישובים בקטגוריה של יותר מ-5,000 תושבים, המשתייכים כולם למועצות אזוריות, ועוד 20 מועצות מקומיות המונות 2,000–4,999 תושבים.

ההגדרה של מרחב כפרי לפי משרד החקלאות ופיתוח הכפר כוללת כאמור את כלל היישובים שבמועצות אזוריות בתוספת 29 יישובים, רובם (25) מועצות מקומיות עם אוכלוסייה מתחת ל-5,000 תושבים, וכן ארבעה יישובים קטנים מאוד ללא מעמד מוניציפלי. הגדרה זו

1.1 הגדרת המרחב הכפרי

על פי הגדרת משרד החקלאות ופיתוח הכפר, המרחב הכפרי בישראל כולל את כל יישובי המועצות האזוריות (ללא קשר לגודל אוכלוסייתם) וכן את היישובים שאינם משתייכים למועצות אזוריות אך גודל אוכלוסייתם נמוך מ-5,000 תושבים. בשנת 2018 נכללו במרחב הכפרי 1,042 יישובים, מתוכם 1,013 המשתייכים למועצות אזוריות; 25 מועצות מקומיות; ועוד 4 יישובים קטנים, חסרי מעמד מוניציפלי מוגדר (לוח 1, שורה אחרונה). בסוף שנת 2018 נמנו 79 יישובים עם

המרחב הכפרי

כולל את כל היישובים המשתייכים למועצות אזוריות או יישובים שמתגוררים בהם פחות מ-5,000 ופש

כך הנתונים במסמך זה נלקחו מפרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). הפרק עוסק ביישובים ואוכלוסייתם. בנוסף לאוכלוסייה המתגוררת ביישובים, קיימת אוכלוסייה של גרים מחוץ ליישובים מוכרים, ברובה המכריע אוכלוסייה ערבית-מוסלמית (בדוים) במחוז הדרום. אוכלוסייה זו נאמדה בסוף שנת 2018 ב-67.8 אלף תושבים (מתוכם 6.0 אלף יהודים, 0.8 מתוכם באיו"ש, ו-61.8 אלף ערבים). הלמ"ס מציינת כי ישנו קושי לאמוד את מספרה המדויק ובעיקר את תכונותיה של אוכלוסייה זו.

במקור, יישובים אלה מנו רק כמה מאות תושבים, אולם עם השנים אוכלוסייתם גדלה, עד שבשנת 2018 (לוח 1) נכללו בתחום של המועצות האזוריות 48 יישובים בקטגוריה 2,000-4,999 תושבים, ואילו מחוץ למועצות אזוריות נותרו רק 20 יישובים בקטגוריה זו והם מסווגים כמועצות מקומיות. בנוסף, בסוף 2018 נכללו במועצות אזוריות 11 יישובים שמנו יותר מ-5,000 תושבים. היות ולפי אופיים, מן הראוי שיישובי מועצות אזוריות ייכללו בקטגוריה של יישובים כפריים, ההגדרה של משרד החקלאות ופיתוח הכפר כוללת, למען האחידות, גם את מעט היישובים (29 במספר) מתחת ל-5,000 תושבים שאינם שייכים למועצות אזוריות.

שונה מההגדרה של הלמ"ס. לפי הלמ"ס, יישובים כפריים כוללים יישובים שיש בהם פחות מ-2,000 תושבים, וכן יישובים לא מוכרים; ואילו לפי משרד החקלאות ופיתוח הכפר, המרחב הכפרי כולל גם יישובים עם 2,000 תושבים ומעלה ואינו כולל יישובים לא מוכרים.

הגדרת משרד החקלאות ופיתוח הכפר כוללת בתוך המרחב הכפרי את כל היישובים בעלי אופי כפרי, גם אם הם גדולים מ-2,000 תושבים. מאז הקמתן, עוד לפני הקמת המדינה, היו המועצות האזוריות צורת שלטון מקומי, המאגדת מבחינה מוניציפלית כמה יישובים כפריים או קהילתיים באזור גיאוגרפי מוגדר.

לוח 1 היישובים במרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב ומעמד מוניציפלי, סוף 2018

סוג יישוב	המרחב הכפרי			המרחב העירוני			סה"כ
	במועצות אזוריות	מועצות מקומיות	ללא מעמד מוניציפלי	סה"כ מרחב כפרי	ערים	מועצות מקומיות	
מושבים	452			452			452
קיבוצים	268			268			268
יישובים אחרים	293	25	4	322	77	99	498
מתוך היישובים האחרים:							
יישובים יהודיים	246	14	4	264	65	41	370
קהילתיים	114		1	115			115
מוסדיים*	32		2	34			34
כפריים אחרים עד 2,000 תושבים	54	5	1	60			60
2,000 עד 4,999 תושבים	37	9		46			46
5,000 תושבים ומעלה	9			9	65	41	115
יישובים ערביים	47	11	0	58	12	58	128
מוסדיים	1			1			1
עד 2,000 תושבים	33			33			33
2,000 עד 4,999 תושבים	11	11		22			22
5,000 תושבים ומעלה	2			2	12	58	72
סה"כ	1013	25	4	1042	77	99	1218

* 'יישובים מוסדיים' הם מוסדות בעלי תכונות של יישוב שאינם כוללים בתחום המוניציפלי של יישוב אחר, כגון כפרי נוער.

מוסדיים, יישובים כפריים אחרים)²; יישובים שבהם 2,000-4,999 תושבים; ויישובים שאוכלוסייתם מונה 5,000 תושבים ומעלה.³ בקרב היישובים הערביים, רק שניים מן 5,000 תושבים ומעלה בסוף שנת 2018.

היישובים העירוניים מעטים יותר אבל אוכלוסייתם כמובן גדולה יותר: קיימים 99 יישובים עירוניים במעמד של מועצות מקומיות (ברובם מנו פחות מ-20,000 תושבים בסוף שנת 2018) ו-77 במעמד ערים (כמעט כולן 20,000 תושבים

1.2 יישובים ואוכלוסייה במרחב הכפרי

יישובי המרחב הכפרי מגוונים מבחינת אופיים, אופי אוכלוסייתם וגודלה (לוחות 1 ו-2).

היישובים, יהודיים וערביים¹, מתחלקים לשלוש קטגוריות לפי גודלם: יישובים שבהם פחות מ-2,000 תושבים (מושבים, קיבוצים, יישובים קהילתיים), יישובים

בשנת 2018 המרחב הכפרי מונה 1,042 יישובים בהם התגוררו מעט יותר ממיליון תושבים, 11.3% מתושבי המדינה

2 למרות האמור, קיבוץ אחד (גבעת ברנר) ושישה מושבים (בית יצחק-שער חפר, ברקת, כפר ויתקין, מבוא חרון, שתולים ותפרח) מנו בסוף 2018 מעט יותר מ-2,000 תושבים.

3 כולם מתחת ל-10,000 תושבים בשנת 2018. 11 היישובים בעלי 5,000 תושבים ויותר (9 יהודיים ו-2 ערביים בשנת 2018) נכללים תחת הגדרת המרחב הכפרי בשל היותם חלק ממועצות אזוריות.

1 הלמ"ס מסווגת את היישובים בישראל לפי יישובים יהודיים (בהם רוב האוכלוסייה יהודית), יישובים לא יהודיים (בהמשך הפרסום 'יישובים ערביים' בהם רוב האוכלוסייה מוסלמית, דרוזית או נוצרית) ויישובים מעורבים (בהם רוב האוכלוסייה יהודית אבל קיימת אוכלוסייה נוספת משמעותית). נווה שלום, היישוב הכפרי המעורב היחיד, נכלל בניתוח שלפנינו ביישובים היהודיים.

לוח 2 האוכלוסייה ביישובי המרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב ומעמד מוניציפלי, סוף 2018 (באלפים)

סוג יישוב	המרחב הכפרי			המרחב העירוני			סה"כ
	מועצות מקומיות	ללא מעמד מוניציפלי	סה"כ מרחב כפרי	ערים	מועצות מקומיות	סה"כ מרחב עירוני	
מושבים	350.4		350.4				350.4
קיבוצים	181.8		181.8				181.8
יישובים אחרים	389.4	80.0	471.0	6,647.8	1,248.7	7,896.6	8,367.6
מתוך היישובים האחרים:							
יישובים יהודיים	308.0	43.7	353.2	6,170.0	527.2	6,697.2	7,050.4
קהילתיים	96.5		97.0				97.0
מוסדיים	9.8		10.6				10.6
כפריים אחרים עד 2,000 תושבים	38.0	8.4	46.7				46.7
2,000 עד 4,999 תושבים	103.3	35.3	138.6				138.6
5,000 תושבים ומעלה	60.3		60.3	6,170.0	527.2	6,697.2	6,757.5
יישובים ערביים	81.4	36.3	117.8	477.8	721.6	1,199.4	1,317.2
מוסדיים	0.1		0.1				0.1
עד 2,000 תושבים	36.5		36.5				36.5
2,000 עד 4,999 תושבים	33.5	36.3	69.8				69.8
5,000 תושבים ומעלה	11.4		11.4	477.8	721.6	1,199.4	1,210.8
סה"כ	921.7	80.0	1,003.2	6,647.8	1,248.7	7,896.6	1,210.8

מרבית האוכלוסייה של היישובים הכפריים (53%) מתגוררת בקיבוצים ובמושבים

88% מאוכלוסיית המרחב הכפרי מתגוררת ביישובים יהודיים או מעורבים, 12% ביישובים ערביים

מהחלוקה לפי יישובים (לוח 3, עמודות בצד ימין) עולה כי בתוך המרחב הכפרי, המושבים והקיבוצים הם הקבוצות הדומיננטיות: 452 מושבים מהווים 43% מהיישובים ו-268 קיבוצים מהווים 26% נוספים. אחריהם צועדים בסך 115 היישובים הקהילתיים (11% מהיישובים); 93 יישובים כפריים אחרים עד 2000 תושבים, יהודיים וערביים (9%). 79 יישובים גדולים (2,000 תושבים ומעלה) אשר היוו 8% נוספים. 35 יישובים מוסדיים (3%). יש לציין כי בין המושבים והקיבוצים נכללים שישה מושבים וקיבוץ אחד אשר מנו 2,000 תושבים ומעלה.

ואולם, מהחלוקה לפי אוכלוסייה (לוח 3, העמודות בצד שמאל, ראו גם בגרף 1) עולה תמונה מעט שונה. אף כי מושבים וקיבוצים עדיין מהווים יחד קבוצות דומיננטיות בקרב האוכלוסייה הכפרית (53%), היישובים הגדולים יותר (מעל 2,000 נפש) מהווים אחוז גבוה (28%)

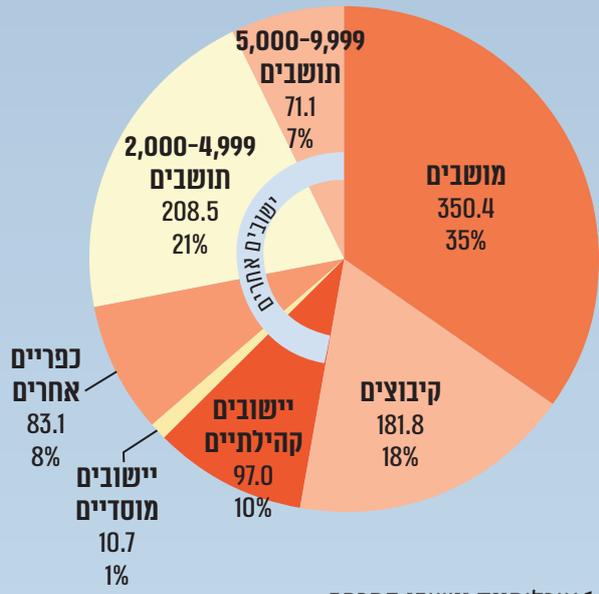
(ומעלה). מבין היישובים העירוניים, 106 מוגדרים כיישובים יהודיים או מעורבים⁴ ו-70 כיישובים ערביים (לא יהודיים' במונחי למ"ס).

כאמור, בסוף שנת 2018 היו בישראל 1,218 יישובים (לוח 1) - מתוכם, 1,042 נכללו תחת הגדרת משרד החקלאות ופיתוח הכפר כ'מרחב כפרי'. הרוב המכריע (1,013) בהם השתייך למועצות אזוריות, ובתוכם 954 יישובים (יהודיים וערביים) המאכלסים פחות מ-2,000 תושבים.

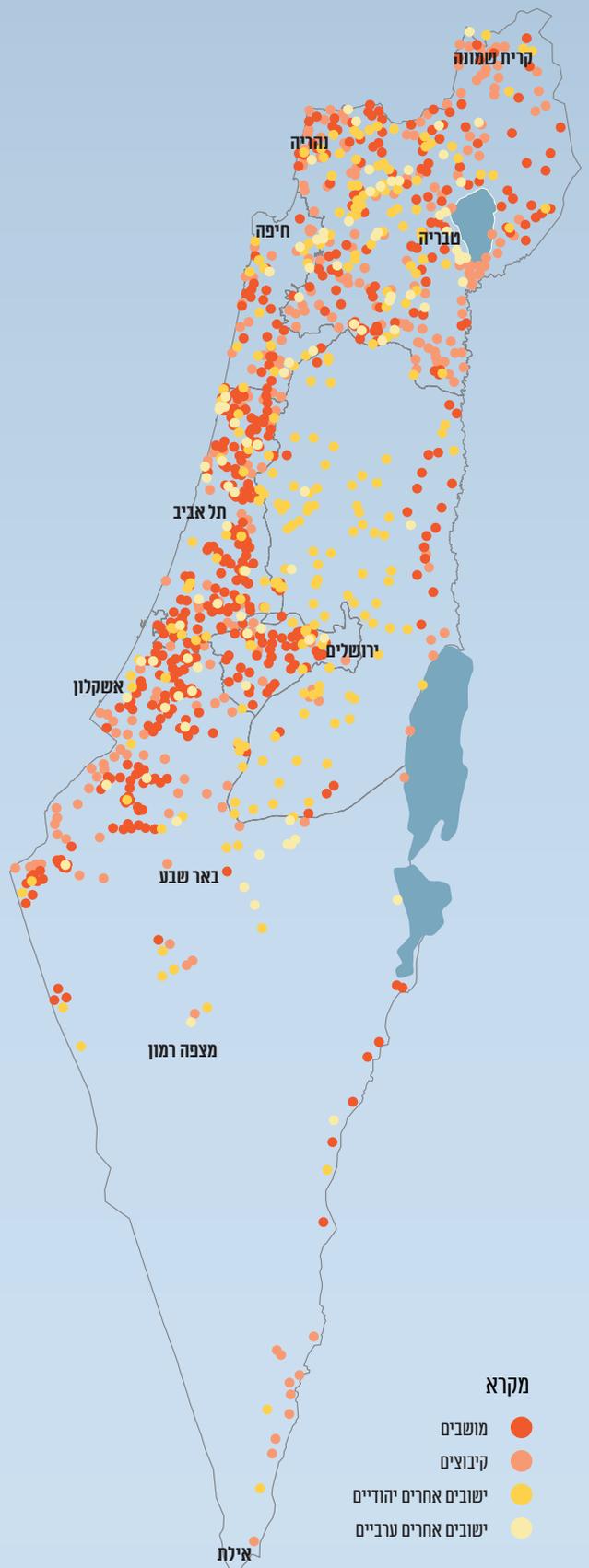
4 יישובים מעורבים הם כאלה שיש בהם מיעוט ערבי גדול; ברובם עירוניים (ירושלים, תל אביב-יפו, חיפה, עכו, רמלה, לוד, מעלות-תרשיחא, נצרת עילית). היישוב הכפרי המעורב היחיד הוא נווה שלום. בפרסום זה נכללים יישובים אלה עם היישובים היהודיים ולאורך הפרק, בכל מקום שמוזכרים יישובים יהודיים הכוונה ליהודיים ומעורבים.

לוח 3 המרחב הכפרי - מספר יישובים ואוכלוסייה (באלפים) לפי סוג יישוב, סוף 2018

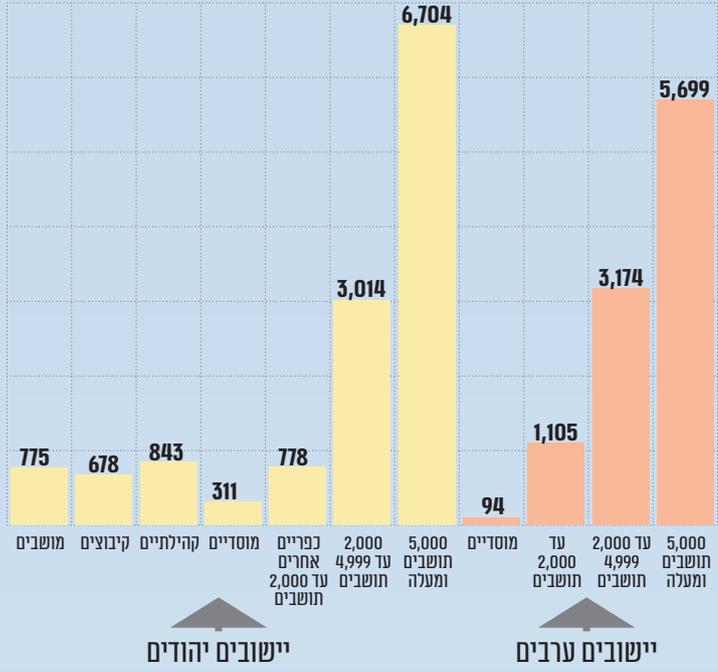
מספר תושבים ממוצע	אוכלוסייה		יישובים		סוג יישוב
	אחוזים	אלפים	אחוזים	מספרים	
775	35%	350.4	43%	452	מושבים
678	18%	181.8	26%	268	קיבוצים
1,463	47%	471.0	31%	322	יישובים אחרים
מתוך היישובים האחרים:					
1,338	35%	353.2	25%	264	יישובים יהודיים
843	10%	97.0	11%	115	קהילתיים
311	1%	10.6	3%	34	מוסדיים
778	5%	46.7	6%	60	כפריים אחרים עד 2,000 תושבים
3,014	14%	138.6	4%	46	2,000 עד 4,999 תושבים
6,704	6%	60.3	1%	9	5,000 תושבים ומעלה
2,031	12%	117.8	6%	58	יישובים ערביים
94	0%	0.1	0%	1	מוסדיים
1,105	4%	36.5	3%	33	עד 2,000 תושבים
3,174	7%	69.8	2%	22	2,000 עד 4,999 תושבים
5,699	1%	11.4	0%	2	5,000 תושבים ומעלה
963	100%	1,003.2	100%	1042	סה"כ

גרף 1 אוכלוסיית יישובי המרחב הכפרי לפי סוג יישוב, סוף 2018 (אלפים ואחוזים)

איור 1 פרישת היישובים במרחב הכפרי

גרף 2 גודל אוכלוסייה ממוצע ביישובי המרחב הכפרי לפי סוג יישוב, סוף 2018

1.3 פיזור אוכלוסיית המרחב הכפרי לפי מחוזות

איור 2 בהמשך מציג את פיזור האוכלוסייה הכפרית על פני שישה מחוזות ואזור יו"ש במספרים מוחלטים ובאחוזים, בעוד

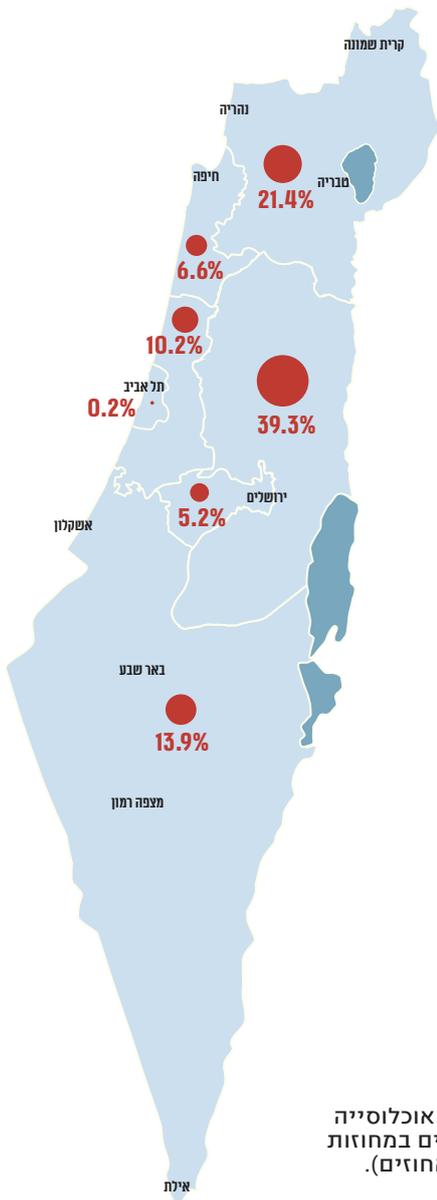
איור 3 מציג את חלקה של האוכלוסייה הכפרית בכל אחד מהמחוזות ובאזור יו"ש (כאחוז מכלל האוכלוסייה במחוז/אזור).

הריכוזים הגדולים של האוכלוסייה הכפרית נמצאים במחוזות הצפון 30.9% והמרכז 22.3%

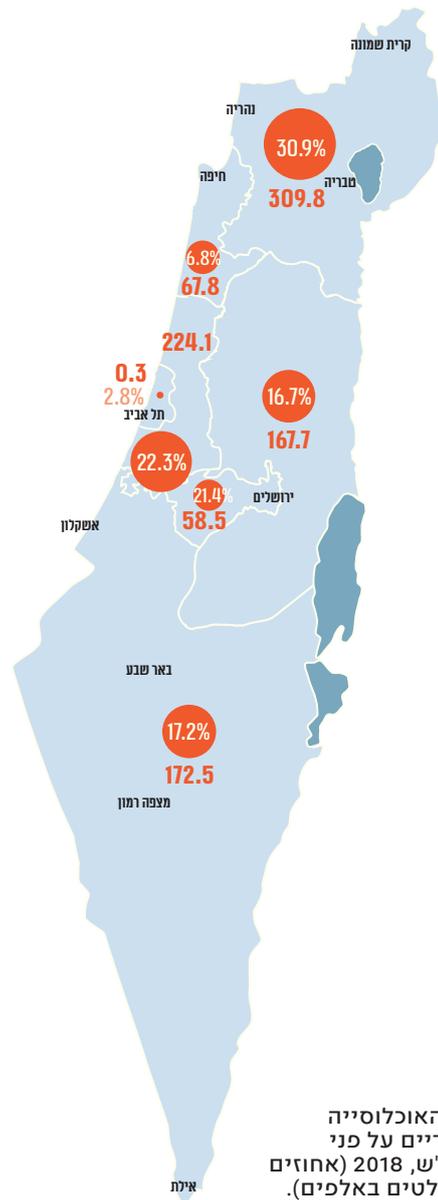
להוציא את היישובים המוסדיים הזעירים, בסוף שנת 2018 ממוצע האוכלוסייה בקיבוצים היה הנמוך ביותר (678 נפשות), וממוצע האוכלוסייה ביישובים הקהילתיים היה הגדול ביותר (843 נפשות). ביישובים גדולים, המונים מעל 2,000 תושבים, ממוצע האוכלוסייה היה קרוב יותר לגבול התחתון – בקטגוריה של יישובים עם 2,000–4,999 ממוצע האוכלוסייה היה רק מעט מעל 3,000 נפש (ביישובים יהודיים וערביים כאחד), וביישובים מעל 5,000 ממוצע האוכלוסייה היה 6,704 ביישובים היהודיים ו-5,699 ביישובים הערביים.

מכלל האוכלוסייה במרחב. יתר סוגי היישובים שומרים פחות או יותר על חלקם היחסי במספר היישובים גם במנחי אוכלוסייה. היישובים הערביים מהווים 6% מיישובי המרחב הכפרי ומהווים 12% מאוכלוסיית המרחב.

בבואנו לבחון את ממוצע האוכלוסייה בסוגי היישובים השונים (לוח 3 וגרף 2), נגלה כי היישובים שבהם עד 2,000 תושבים, הם בפועל יישובים קטנים הרבה יותר, אשר אוכלוסייתם הממוצעת מונה בסוף שנת 2018 לא יותר מ-900 נפשות ביישובים היהודיים ומעט יותר מ-1,100 ביישובים הערביים.

איור 3 שיעור האוכלוסייה ביישובים כפריים במחוזות ובאזור יו"ש (באחוזים).

איור 2 פיזור האוכלוסייה ביישובים כפריים על פני המחוזות ואיו"ש, 2018 (אחוזים) ומספרים מוחלטים באלפים).

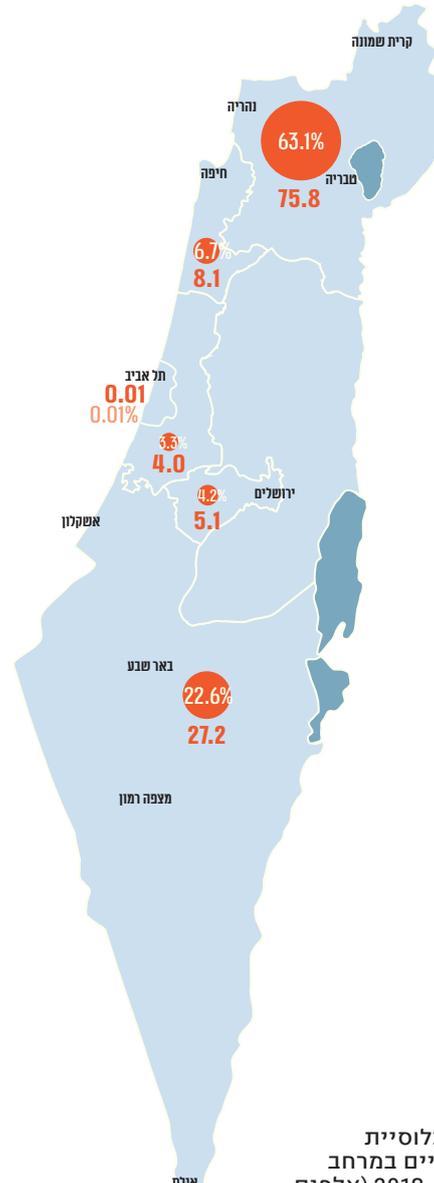
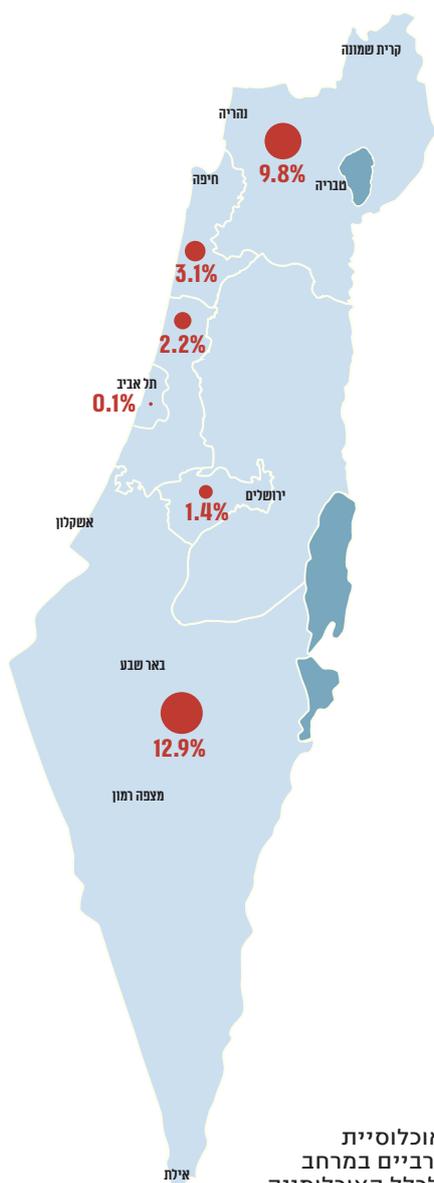
הריכוזים הגדולים של אוכלוסייה ביישובים כפריים ערביים נמצא במחוזות הצפון והדרום

גם 3) נמוך מהממוצע הארצי (11.3%). גם במחוז הדרום קיים ריכוז גדול יחסית של אוכלוסייה כפרית: 17.2% מאוכלוסיית המרחב המהווה 13.9% מאוכלוסיית המחוז. באזור יהודה ושומרון (איו"ש) שוכנים 16.7% של האוכלוסייה הכפרית אשר ביחס לאוכלוסיית האזור מדובר באחוז גבוה מאוד (39.3%). במחוזות האחרים (תל אביב, חיפה וירושלים), מתגורר חלק קטן יחסית מהאוכלוסייה הכפרית המהווה חלק קטן מאוכלוסיית מחוזות אלו.

אוכלוסיית המרחב הכפרי מהווה 11.3% מכלל אוכלוסיית המדינה.⁵ איור 2 מראה כי המרחב הכפרי מרוכז במיוחד במחוז הצפון (30.9%), שם הוא מהווה 21.4% מאוכלוסיית המחוז (איור 3), כמעט פי שניים מהממוצע הארצי.

אחרי הצפון צועד מחוז המרכז עם 22.3% מאוכלוסיית המרחב הכפרי, אבל היות ומדובר במחוז בעל האוכלוסייה הגדולה ביותר, מתברר כי החלק היחסי של האוכלוסייה הכפרית בו (10.2%, איור

5 כלל אוכלוסיית הגרים מחוץ ליישובים הלא מוכרים שמספרה נאמד בסוף שנת 2018 ב- 67.8 אכף נפש.

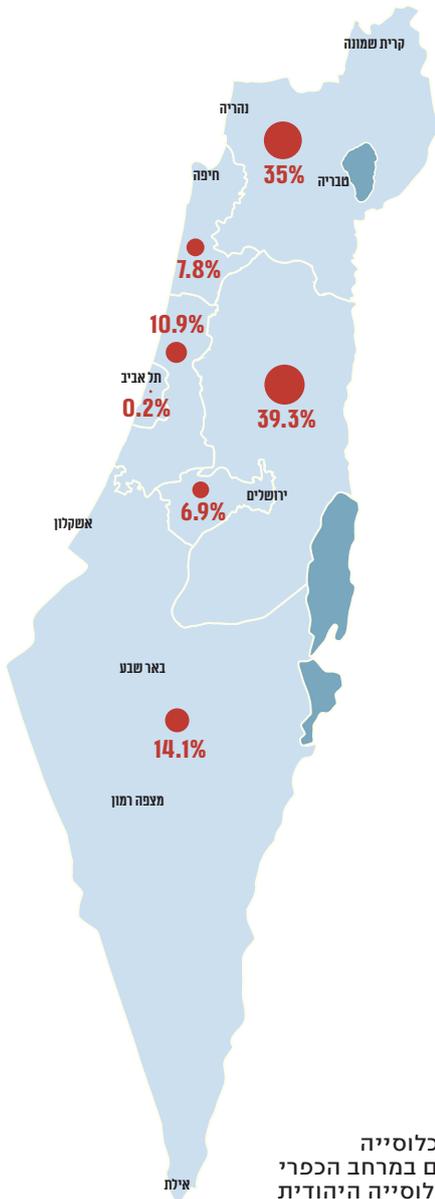
לא שונה בין יישובים כפריים ועירוניים (ראו פרק 2 בהמשך). שנית, איור 4 מראה כי האוכלוסייה ביישובים הכפריים הערביים מרוכזת ברובה המכריע במחוזות הצפון (63.1%) והדרום (22.6%) וביתר המחוזות נמצא רק חלק קטן ממנה, להוציא אולי מחוז חיפה (6.7%). פיזור זה משקף במידה רבה את פיזור כלל האוכלוסייה הערבית בישראל המרוכזת בעיקר בצפון ובדרום. יחד עם זאת, במחוזות אלה אחוז האוכלוסייה הכפרית גבוה במיוחד (איור 5): כפול מהמוצע הארצי במחוז הדרום (12.9%) וגבוה מאוד במחוז הצפון (9.8%). אם כך, האוכלוסייה שמתגוררת ביישובים הערביים במרחב הכפרי מרוכזת יותר במחוזות דרום וצפון מאשר כלל האוכלוסייה הערבית.

ראשית, אוכלוסייה זו מהווה חלק קטן יותר מכלל האוכלוסייה הערבית בהשוואה לאוכלוסייה היהודית. בשנת 2018 אוכלוסיית היישובים הערביים במרחב הכפרי היוותה רק 6.6% מכלל האוכלוסייה הערבית, הרבה פחות מהשיעור המקביל באוכלוסייה היהודית (11.3%). הדבר נובע מההתפתחות ההיסטורית של היישובים הערביים: בזמן הקמת המדינה הרוב המכריע של האוכלוסייה הערבית התגורר בכפרים יחסית קטנים אשר אוכלוסייתם גדלה מאוד במשך השנים. כתוצאה מכך חלק גדול מכפרים אלה הפכו בשל כך ליישובים עירוניים. במידה רבה היישובים העירוניים הערביים הם כפרים גדולים, דבר הבא לידי ביטוי גם במאפיינים דמוגרפיים אחרים כגון מבנה הגילים אשר

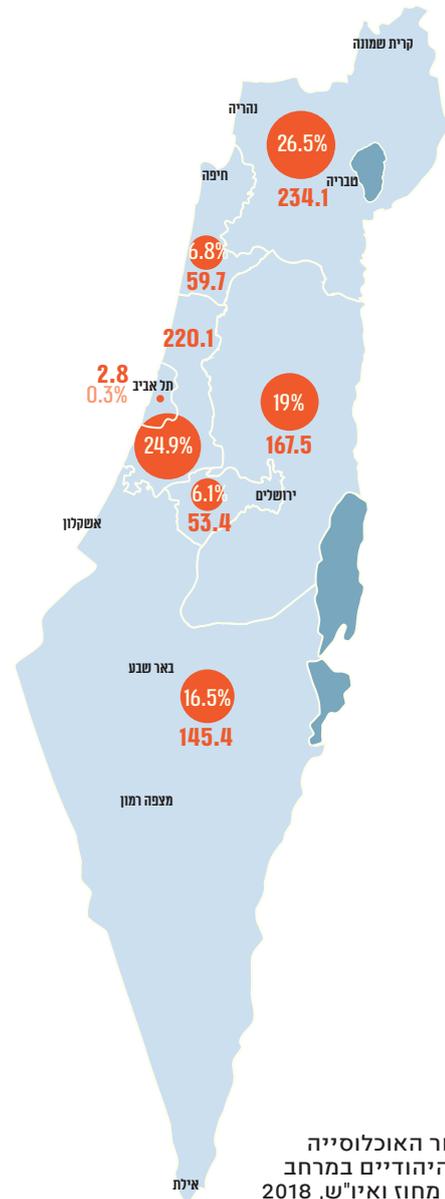
1.3.1 פיזור אוכלוסיית היישובים הערביים במרחב הכפרי

פיזור אוכלוסיית היישובים הכפריים הערביים⁶ שונה מזו של היישובים הכפריים היהודיים (איורים 4 ו-5).

6 האוכלוסייה הערבית מתגוררת ברובה ביישובים ערביים (בעלי רוב מוחלט של תושבים ערבים) אבל גם ביישובים מעורבים (בהם האוכלוסייה הערבית מהווה חלק משמעותי) ובמספרים קטנים ביישובים יהודיים (בעלי רוב מוחלט של תושבים יהודים). כמו כן קיימת אוכלוסייה ערבית ביישובים הלא מוכרים, ברובה במחוז הדרום, אשר לא נכללת בביתוח הנוכחי העוסק ביישובים ואוכלוסייתם (בדומה לפיזור של האוכלוסייה ביישובים עירוניים ערביים).

איור 7 אחוז האוכלוסייה ביישובים יהודיים במרחב הכפרי ביחס לכלל האוכלוסייה היהודית לפי מחוז ואיו"ש, 2018

איור 6 פיזור האוכלוסייה ביישובים היהודיים במרחב הכפרי לפי מחוז ואיו"ש, 2018 (אלפים ואחוזים)

במיוחד באיו"ש (39.3%) ובמחוז הצפון (35.0%) והוא גם גבוה מהמוצע במחוז הדרום (14.1%).

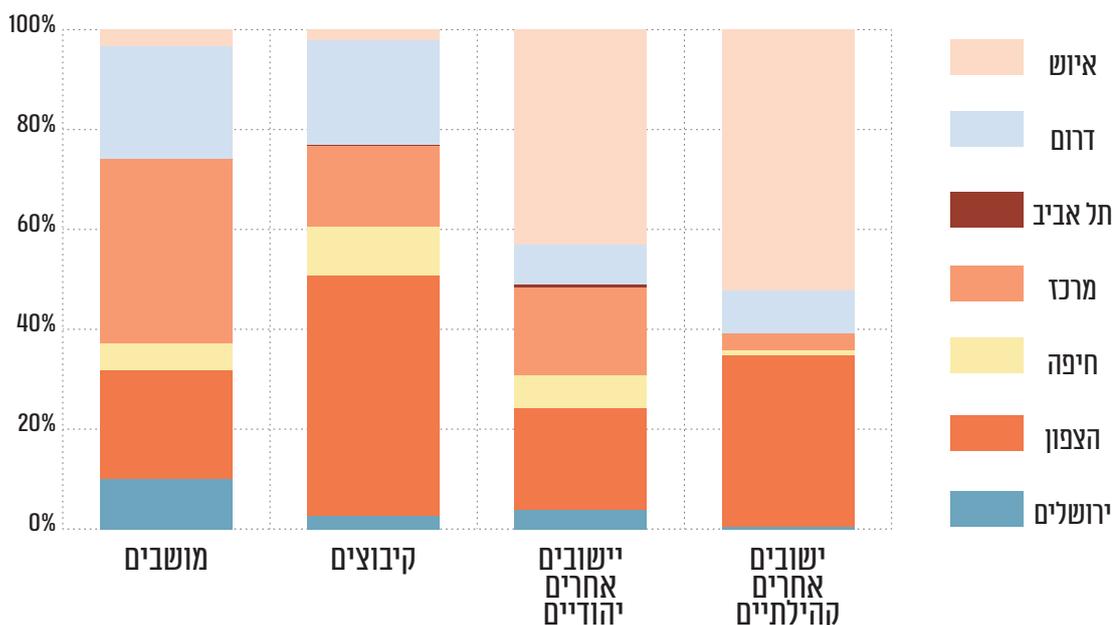
מגרף 3 עולה כי קיימים הבדלים ניכרים בפזורה היישובים הכפריים היהודיים לפי סוג יישוב: המושבים מרוכזים במיוחד במחוז מרכז (36.8%) ובמידה פחותה במחוזות הדרום (22.7%) והצפון (21.7%). ביתר המחוזות חלקם קטן, להוציא מחוז ירושלים (10.1%). לעומתם, הקיבוצים מרוכזים במיוחד במחוז צפון (47.9%), ובמידה פחותה בדרום (20.8%) ובמרכז (16.3%) וחלקם זניח במחוזות אחרים להוציא מחוז חיפה (10.0%). יתר היישובים היהודיים במרחב הכפרי מרוכזים באיו"ש (43.1%), ביישובים קהילתיים (52.3%) ובמידה פחותה במחוזות הצפון (20.3%) והמרכז (17.6%) וחלקם קטן ביתר המחוזות.

1.3.2 פיזור אוכלוסיית היישובים היהודיים במרחב הכפרי

בשנת 2018, אחוז אוכלוסיית היישובים היהודיים במרחב הכפרי מתוך כלל האוכלוסייה היהודית, היה 12.5% (איור 6, עמודה ראשונה מימין) - כמעט כפול מזה של האוכלוסייה ביישובים הערביים במרחב זה.

גם אוכלוסיית היישובים היהודיים במרחב הכפרי (איור 7) מראה ריכוז גבוה במחוזות הצפון (26.5%) והדרום (16.5%) אולם להבדיל מהאוכלוסייה הערבית, חלקה אינו זניח ביתר המחוזות, להוציא מחוז תל אביב שהוא עירוני לחלוטין. בנוסף, חלק לא קטן מאוכלוסיית היישובים היהודיים במרחב הכפרי מתגורר באיו"ש (19.0%). חלקה של אוכלוסיית היישובים היהודיים במרחב הכפרי (איור 7) גבוה

הריכוזים הגדולים של אוכלוסייה ביישובים כפריים יהודיים נמצאים במחוז הצפון, באזור יו"ש, ובמידה פחותה במחוז הדרום

גרף 3 פיזור האוכלוסייה ביישובים היהודיים במרחב הכפרי לפי מחוז ואיו"ש ולפי סוג יישוב, 2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 3 בנספח

2. מבנה גילים במרחב הכפרי

גדולים ומרכזיים, מתגוררים לבד או עם צעירים אחרים בדירות קטנות ובדרך כלל בשכירות.

ב. תנועה פנימה של זוגות צעירים, בדרך כלל בשנות השלושים לחייהם, הנמצאים בשיא הפרייון, לעתים כבר עם ילדים צעירים. זוגות צעירים אלה יכולים להיות בנות ובני היישוב שעזבו וחזרו עם בני ובנות זוגם, או זוגות צעירים אחרים שמחפשים חיי קהילה ואיכות של חיי כפר או מנסים להגיע לדירה מרווחת יותר ופחות יקרה מאשר בעיר. היקף תנועה זו משתנה על פני תקופות, מה שמשפיע על כמות הילדים ביישוב. אף כי מושבים וקיבוצים נבדלים מיישובים כפריים אחרים בהיבטים מסוימים של התהליך (למשל המושג 'בן ממשיך' במושבים ו'בנים חוזרים' בקיבוצים), בקווים כלליים התהליך דומה אצל כולם. דינמיקה זו יוצרת מצב שהגידול (או קיטון) של אוכלוסיית היישוב תלוי לחלוטין בזוגות צעירים אלה המצטרפים ליישוב ולרמת הפרייון שלהם, ולא בהכרח באוכלוסייה ה"מקורית" של היישוב.

דינמיקה זו משתקפת במבנה הגילים של אוכלוסיית המרחב הכפרי, כפי שמוצג בפירמידת גילים של אוכלוסיית המרחב הכפרי (גרף 4). התנועה שהוצגה לעיל, של צעירים החוצה, משתקפת בשקע הניכר בקבוצות הגיל 20-34. בנוסף, התנועה של כניסת הזוגות הצעירים בגיל הפרייון בשני העשורים האחרונים, משתקפת בכמות הניכרת של ילדים בגיל 0-19 וכן של בני 35-49. המספר הגדול יחסית של ילדים עד גיל 19 משקף גם רמת פרייון גבוהה של זוגות אלה (מעל 3 לידות לאישה בעשור האחרון, ראו פרק 3). ניכר גם כי מספר הלידות פחת בשנים האחרונות (מספר גילאי 0-4 קטן יותר מזה של גילאי 5-9) ומכיוון שלא נרשמה ירידה במספר הלידות הממוצע לאישה, יש להסיק כי הדבר נובע בעיקר מירידה במאזן ההגירה החיובי בחומש האחרון (ראו להלן בפרק 3), שהיה כאמור מורכב מזוגות צעירים בשיא תקופת הפרייון שלהם.

יש לציין כי דינמיקה זו אופיינית בעיקר ליישובים הכפריים היהודיים (להוציא את היישובים הכפריים באיו"ש כפי שנראה

מבנה הגילים של המרחב הכפרי⁷ משקף את התהליכים הדמוגרפיים (פרייון, תמותה והגירה) אשר התרחשו בעשורים האחרונים במרחב, ובפרט את רמת הפרייון הגבוהה ומאזן ההגירה הפנימית החיובי, אשר הביאו ליישובי המרחב הכפרי בעיקר משפחות צעירות.

הדינמיקה הדמוגרפית של יישובי המרחב הכפרי ייחודית להם ונבדלת מיישובים עירוניים גדולים. בדרך כלל יישובים כפריים הם יישובים של משפחות צעירות עם ילדים ומשפחות ותיקות ומבוגרות בשלב של אחרי עזיבת הילדים, ואין בהם מגוון פתרונות דיור כפי שיש בעיר. בפרט, אין בהם היקף משמעותי של דירות קטנות ודירות להשכרה, אשר יכולות לשמש משקי בית לא משפחתיים ומשקי בית של בודדים בשלב של לפני הקמת משפחה. לפיכך אפשר לאפיין באופן סכמתי את הדינמיקה הדמוגרפית של היישובים כמושפעת משתי תנועות אוכלוסייה מרכזיות:

א. תנועה מסיבית החוצה של צעירים בשנות העשרים לחייהם, היוצאים לחיים עצמאיים ביישובים אחרים - חלקם מקימים משק בית משפחתי חדש אבל רובם הגדול יוצאים ללימודים או סתם לחיים עצמאיים בטרם הקמת משפחה, בדרך כלל ביישובים עירוניים

7 הניתוח מבוסס על נתוני הלמ"ס לשנת 2018. אלה אומדני אוכלוסייה שוטפים שמפרסמת הלמ"ס כל שנה ברמת היישוב, ומבוססים על נתוני המפקד האחרון שנערך בשנת 2008 והשינויים שנרשמו מאז: לידות, פטירות והגירה פנימית ובינלאומית. אומדנים אלה צוברים במשך השנים טעויות הנובעות מכך שלא כל השינויים שמתרחשים בפועל, בפרט שינויי כתובת, מדווחים באופן מלא ולכן יש בהם טעות מצטברת שגדלה ככל שמתרחקים ממועד המפקד. טעויות מצטברות אלה עלולות להשפיע יותר על יישובים קטנים מאשר על יישובים גדולים ולכן המרחב הכפרי המורכב לפי הגדרתו מיישובים קטנים עלול לסבול מהן במיוחד. עם זאת, אלה הנתונים הטובים ביותר הקיימים וניתן להתייחס אליהם כאמינים למדי לצורכי הניתוח. פערים מספריים קטנים הקיימים מול נתוני פרקים אחרים נובעים מכך שהלמ"ס לא מפרסמת נתונים של תאי גיל קטנים מאוד (פחות מ-3 מקרים) ולכן בתאים אלה בוצעה זקיפה סטטיסטית.

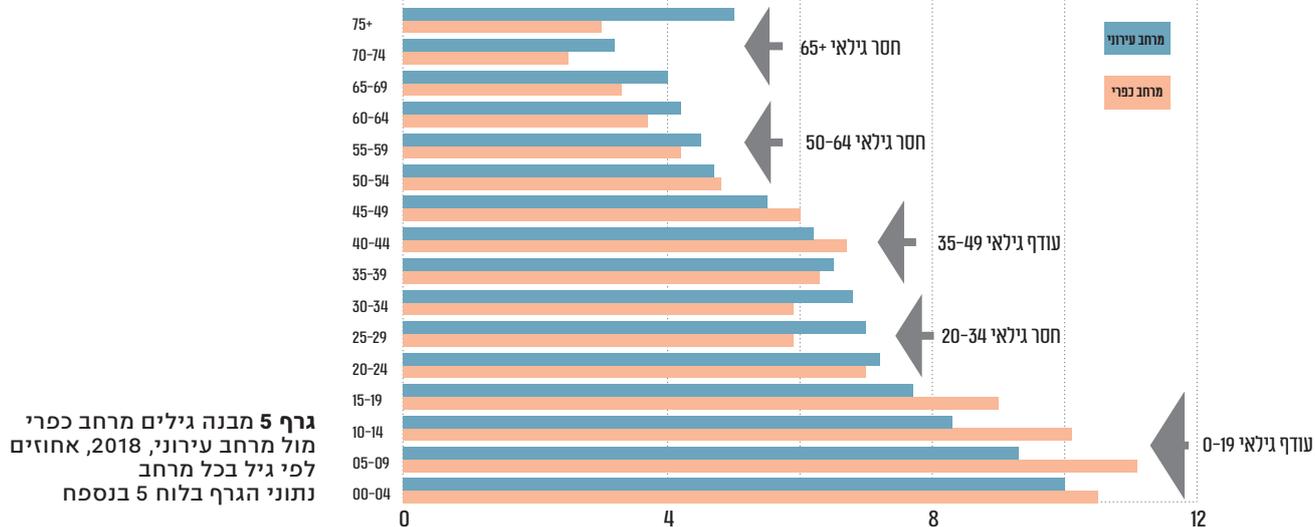
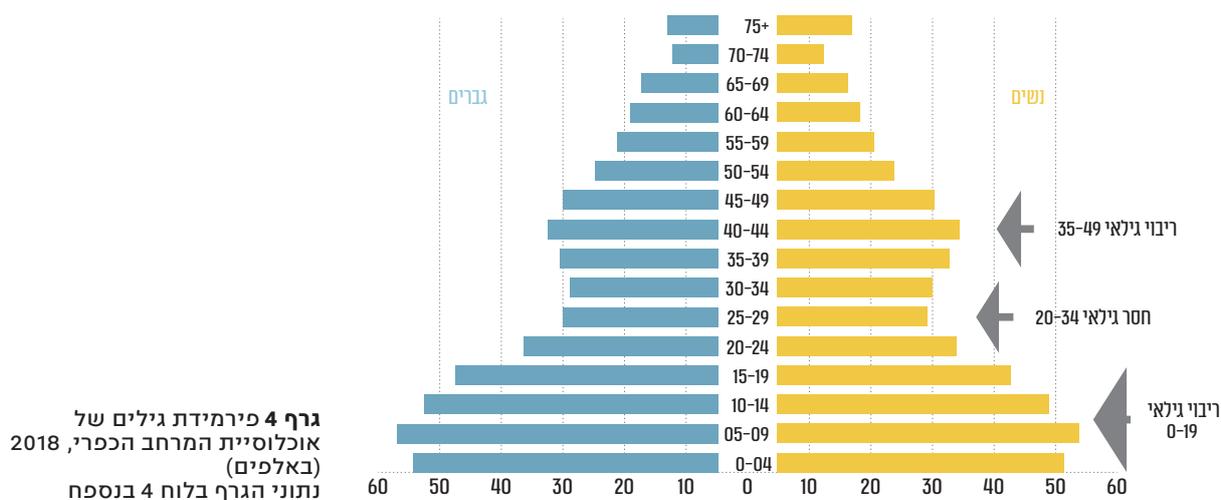
במרחב הכפרי קיים חסר של מבוגרים צעירים (20-34), עודף של גילאי 35-49 ושל ילדים (בני 0-19), וחסר של גילאי 55 ומעלה

המרחב הכפרי היהודי מתאפיין בהגירה רחבה החוצה של גילאי העשרים, וכניסה רחבה פנימה של זוגות צעירים בשיא תקופת הפרייון

החוצה של צעירים בשנות העשרים לחייהם שתוארה לעיל, וכן ניכר בו עודף של בני 35-49 המשקף את תנועת הזוגות הצעירים (שבגרו במקצת) אל המרחב הכפרי, תנועה שפחתה בשנים האחרונות. חסר של אוכלוסייה מבוגרת יותר ניכר כבר בגילאי 50-64 וביתר שאת בגילאי 65+. ויחד עם זאת, מבנה הגילים של יישובי המרחב הכפרי הטרוגני מאוד דבר הבא לידי ביטוי במבני גילים שונים לפי סוגי יישובים, כפי שנראה בהמשך.

בהמשך). ביישובים הערביים המרחב הכפרי לא שונה מהמרחב העירוני מבחינת מבנה הגילים כפי שנראה בהמשך.

אם נשווה את המרחב העירוני עם המרחב הכפרי (גרף 5), נראה כי המרחב הכפרי מאופיין במבנה גילים צעיר יותר, הבא לידי ביטוי באחוז ילדים גבוה יותר ואחוז זקנים נמוך יותר. כמו כן ניכר בו גם חסר של גילאי עבודה צעירים (בני 20-34) הקשור לתנועה

65 ומעלה.⁹ במבנה הגילים של היישובים הכפריים הערביים (גרף 7) ניכר ריבוי של ילדים אבל לא ניכרים בו השקע בגילאי 20-34 או הבליטה בגילאי 35-49 כמו ביישובים הכפריים היהודיים, דבר המעיד על כך שהדינמיקה הדמוגרפית שונה מזו שביישובים היהודיים. הדבר קשור לכך שהציאה מהבית של צעירים היא בדרך כלל, בפרט לגבי נשים, לצורך הקמת משפחה ופחות שכיה בחברה הערבית אותו שלב בנינים של עצמאות מגורים ללא הקמת משפחה, כפי שקיים בחלק גדול מהחברה היהודית.

2.1.2 מבנה גילים ביישובים היהודיים הכפריים והעירוניים לפי סוג יישוב

באופן כללי, ראינו כי ביישובים כפריים יהודיים, אחוז הילדים גבוה ואחוז המבוגרים (בני 65 ומעלה) נמוך יותר מאשר ביישובים עירוניים יהודיים (גרף 6). כמו כן ניכרת ביישובים הכפריים היהודיים אותו שקע בגילאי 20-34 ואותה בליטה בגילאי 35-49 הקשורים לדינמיקה הדמוגרפית הייחודית של היישובים הכפריים. עם זאת, קיימים הבדלים משמעותיים לפי סוג יישוב במבנה הגילים של היישובים הכפריים היהודיים.

2.1 מבנה גילים לפי סוג יישוב

כדי להדגים את ההטרוגניות של מבנה הגילים ביישובי המרחב הכפרי, נתמקד במספר סוגי יישובים: מושבים, קיבוצים, יישובים כפריים יהודיים אחרים ובתוכם היישובים הקהילתיים, ויישובים כפריים ערביים. אותם נשווה ביניהם ובנים לבין מבנה הגילים ביישובים העירוניים היהודיים והערביים (גרף 6).

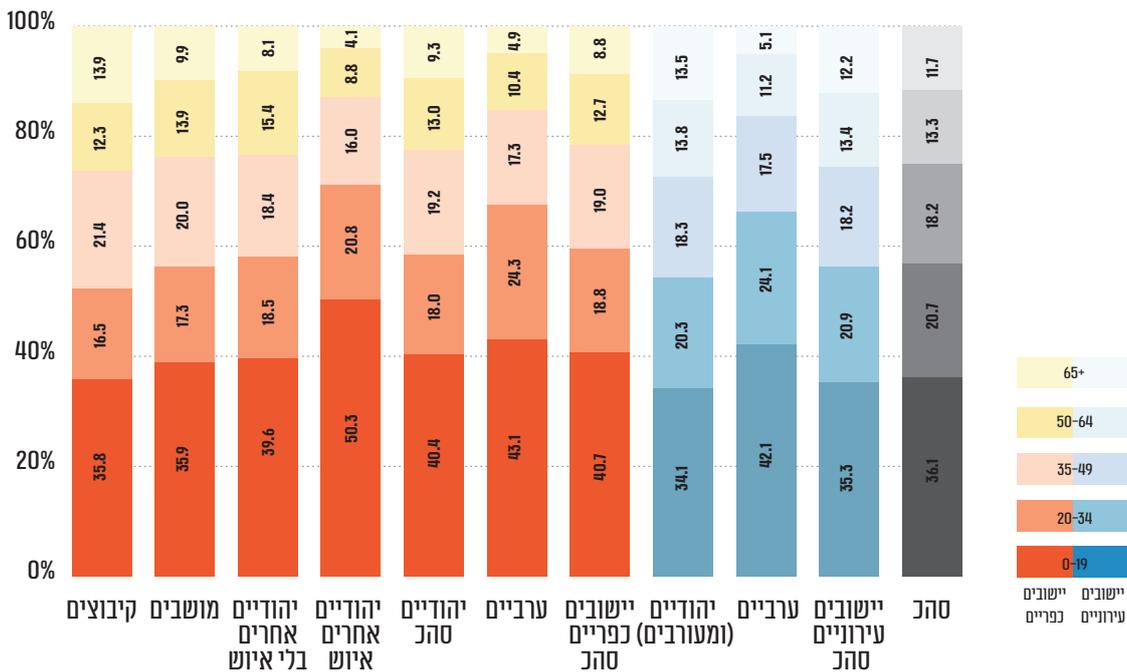
2.1.1 מבנה גילים ביישובים הערביים הכפריים והעירוניים

ביישובים הערביים (גרף 6) לא ניכר הבדל משמעותי במבנה הגילים בין יישובים כפריים ועירוניים. בשני המרחבים אחוז הילדים גבוה יותר ואחוז בני 65 ומעלה נמוך יותר מאשר ביישובים היהודיים העירוניים והכפריים (להוציא ביישובים כפריים יהודיים באיו"ש בהם אחוז הילדים גבוה מזה שביישובים הערביים⁸). היסטוריה של פריון גבוה יותר באוכלוסייה הערבית הישראלית הביאה לאחוז ילדים גבוה יותר בהשוואה לכלל האוכלוסייה היהודית וכך גם לאחוז נמוך יותר של בני

החסר של גילאי 20-34 והעודף של גילאי 35-49 בולט במיוחד במושבים ובקיבוצים

9 בשנים האחרונות אין הבדלים ושיתיהן בעלות שיעורי פריון כולל של 3.1 ילדים לאישה. אם מצב זה ימשך יש להניח כי במשך הזמן גם מבני הגילים של שתי האוכלוסיות יהפכו דומים יותר בעתיד.

8 דבר הנובע משיעורי הפריון הגבוהים ביישובי איו"ש, סדר גודל של 5.0 לידות ממוצע לאישה, לעומת סדר גודל של 3.0 לידות ממוצע לאישה ביישובים הערביים.

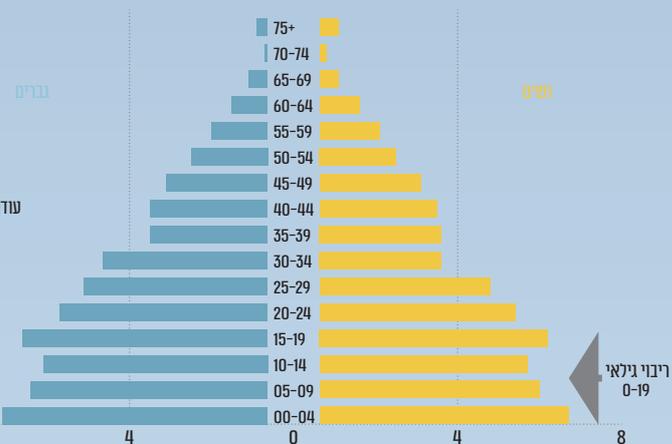

גרף 6 מבנה גילים ביישובי המרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב, 2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 6 בנספח

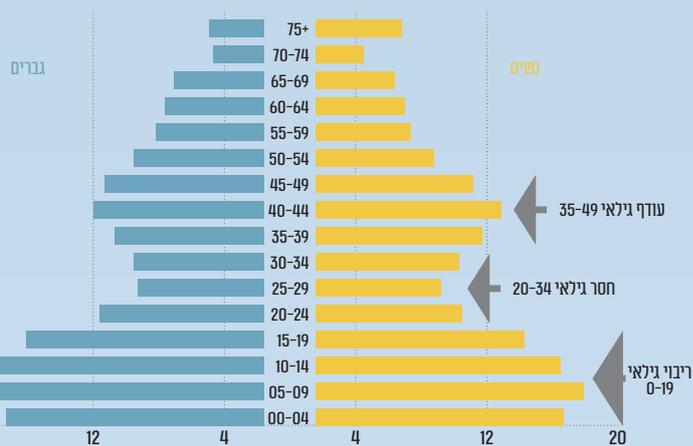
גרף 8 פירמידת גילים של אוכלוסיית הקיבוצים, 2018 (אלפים)
נתוני הגרף בלוח 8 בנספח

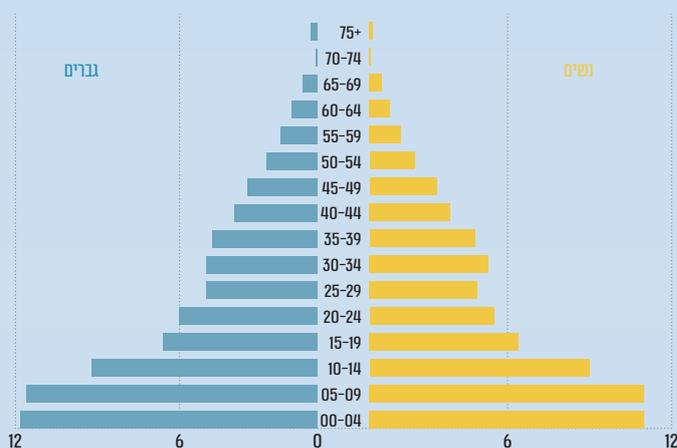
גרף 7 פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים ערביים, 2018 (אלפים)
נתוני הגרף בלוח 7 בנספח

גרף 10 פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים יהודיים אחרים ללא איו"ש, 2018 (אלפים)
נתוני הגרף בלוח 10 בנספח

גרף 9 פירמידת גילים של אוכלוסיית המושבים, 2018
נתוני הגרף בלוח 9 בנספח

גרף 11 פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים יהודיים אחרים באיו"ש, 2018 (אלפים)
נתוני הגרף בלוח 11 בנספח

כתוצאה ממבנה גילים זה, הנטל הכלכלי המוטל על גילאי העבודה במרחב הכפרי גבוה יותר מאשר במרחב העירוני

את יתר היישובים הכפריים היהודיים (גרף 10). הדבר קשור ככל הנראה לאופי היותר דתי של האוכלוסייה באיו"ש אשר מקטין את היקף היציאה מהבית שלא למטרות נישואין ולגיל נישואין צעיר יותר שמאפיין את האוכלוסייה הדתית שמביא להגירה פנימה של זוגות צעירים בגילאי העשרים (ולא בגילאי השלושים כמו ביישובים הפחות דתיים).

2.1.3 מבנה גילים ונטל כלכלי על האוכלוסייה בגילאי עבודה לפי סוג יישוב

אחת התוצאות של הפערים במבנה האוכלוסייה היא, שהנטל הכלכלי על גילאי העבודה (קרי: מספר הנפשות שאדם בגיל עבודה אמור לפרנס - לוח 4) גבוה יותר במרחב הכפרי מאשר במרחב העירוני או ביישובים הערביים (כפריים ועירוניים כאחד) - כל 100 אנשים בגילאי עבודה במרחב העירוני אמורים לפרנס 190.8 אנשים ביישובים היהודיים ו- 189.4 אנשים ביישובים הערביים; לעומתם, ביישובים הכפריים, כל 100 אנשים בגיל העבודה אמורים לפרנס 198.8 אנשים, 191.1 ביישובים היהודיים האחרים (שלא באיו"ש) ו-199.1 בקיבוצים. ביישובים היהודיים באיו"ש הנטל הכלכלי הוא הגבוה ביותר בגלל אחוז הילדים הגבוה ומגיע ל- 219.6 אנשים על כל 100 אנשים בגילאי עבודה. כתוצאה מכך, הנטל הכלכלי שמוטל על תושבי היישובים הכפריים היהודיים גבוה יותר מאשר ביישובים העירוניים או ביישובים הערביים.

בהמשך מוצגות פירמידות הגילים של אוכלוסיית הקיבוצים (גרף 8), המושבים (גרף 9), יישובים יהודיים כפריים אחרים (ללא איו"ש) (גרף 10) ויישובים יהודיים כפריים אחרים באיו"ש (גרף 11).

בקיבוצים אחוז הילדים הוא הנמוך ביותר ואחוז הזקנים הגבוה ביותר, כמעט כמו ביישובים העירוניים. ניכר גם כי השקע בגיל 20-34 והבליטה בגיל 35-49 מעט יותר משמעותיים בקיבוצים מאשר ביתר היישובים הכפריים היהודיים (גרף 8). במושבים (גרף 9) וביישובים הכפריים האחרים (ללא יישובי איו"ש) (גרף 10) אחוז ילדים יותר גבוה מאשר בקיבוצים ואחוז גילאי זקנה נמוך יותר, אך ניכר בהם אותם שקע ובליטה שצוינו לעיל אם כי פחות בולטים מאשר בקיבוצים. הבדלים אלה במבנה הגילים של יישובים מסוגים שונים קשורים להיקף ועיתוי ההגירה במהלך העשורים האחרונים ולהבדלים ברמת הפריון שלהם (ראו פרק 3).

היישובים הכפריים היהודיים באיו"ש נבדלים מאוד מיתר היישובים הכפריים בהיותם בעלי אחוז גבוה של ילדים 0-19 (יותר מ- 50% לעומת פחות מ- 40% ביתר היישובים הכפריים היהודיים, ו- 43% ביישובים הכפריים הערביים, גרף 6 לעיל). הם גם בעלי אחוז נמוך של גילאי זקנה (4.1% בני 65 ומעלה לעומת 9.3% ביתר היישובים הכפריים היהודיים) בדומה ליישובים הכפריים הערביים (4.9%). הם גם נבדלים מיתר היישובים הכפריים היהודיים בכך שבדומה ליישובים הכפריים הערביים לא ניכר בהם השקע בגילאי 20-34 והבליטה בגילאי 35-49 שכה מאפיינת

לוח 4 הנטל הכלכלי של גילאי העבודה לפי סוג יישוב, 2018 (מספר תושבים לכל 100 אנשים בגילאי 20-64)

סה"כ	יישובים עירוניים			יישובים כפריים						
	יישובים עירוניים סה"כ	ערביים	יהודיים (ומערביים)	יישובים כפריים סה"כ	ערביים	יהודיים סה"כ	יהודיים - אחרים - איו"ש	יהודיים - אחרים - בלי איו"ש	מושבים	קיבוצים
191.7	190.6	189.4	190.8	198.1	192.5	198.8	219.6	191.1	195.2	199.1

היה גבוה יותר באוכלוסייה הערבית הישראלית. ביישובים הערביים לא ניכר הבדל בגילים 20–64 בין המרחבים הכפרי והעירוני, דבר המצביע על דפוסי הגירה לפי גיל השונים ממקביליהם ביישובים היהודיים. למעשה, הפער בין יישובים כפריים יהודיים לערביים כמעט נסגר בהיבט של אחוז הילדים, וזאת כתוצאה מירידה מתמשכת בשיעורי הפרייון באוכלוסייה הערבית כולה. לעומת זאת, בגיל זקנה נותר פער משמעותי: ביישובים הכפריים היהודיים יש אחוז זקנים כפול מאשר ביישובים כפריים ערביים. פער דומה נמצא גם בכלל האוכלוסייה, בין ערבים ליהודים.

3. בתוך היישובים הכפריים היהודיים קיימת הטרוגניות רבה במבנה הגילים לפי סוג יישוב.

- הקיבוצים נבדלים מיתר יישובי המרחב בכך שיש בהם אחוז נמוך יותר של ילדים, וגבוה יותר של גילאי 65 ומעלה, ככל הנראה עקב כך ששיעורי הפרייון בהם מהנמוכים במרחב הכפרי. במקביל, השקע בגילאי 20–34 והבליטה בגילאי 35–49 יותר מובלטים בקיבוצים. זאת כנראה בגלל שקיבוצים קיבלו מאזני הגירה גדולים בעשור וחצי האחרונים (ראו פרק 3).
- במושבים וביישובים היהודיים האחרים (שלא באיו"ש) קיים אחוז גבוה יותר של ילדים מאשר בקיבוצים

2.2 מבנה הגילים במרחב הכפרי, סיכום

1. בהשוואה למרחב העירוני, מתאפיין המרחב הכפרי בשנים האחרונות באחוז גבוה של ילדים ואחוז נמוך של מבוגרים (גילאי 65 ומעלה). במקביל, יש במרחב זה חסר בגילאי 20–34 ועודף בגילאי 35–49 בהשוואה למרחב העירוני. הבדלים אלה הם תוצאה של הגירה החוצה של צעירים בשנות העשרים לחייהם והגירה פנימה של זוגות צעירים בשני העשורים האחרונים, ופרייון גבוה יותר במרחב הכפרי, אף שאין בו כמעט אוכלוסייה חרדית¹⁰ (ראו להלן, פרק 3). עם זאת, ישנם הבדלים משמעותיים לפי סוגי יישובים.

2. ביישובים הערביים, הכפריים והעירוניים, אין הבדל משמעותי במבנה הגילים. בשני המרחבים אחוז הילדים גבוה יותר ואחוז המבוגרים בני 65 ומעלה נמוך יותר מאשר ביישובים היהודיים המקבילים. הדבר נעוץ בפרייון שבעבר

10 הפרייון הגבוה של האוכלוסייה היהודית בישראל וזו העירונית בפרט, מושפע משיעורי הפרייון הגבוהים מאוד באוכלוסייה החרדית אשר כמעט שאינה מתגוררת ביישובים כפריים. ראו על כך להלן, בסעיף 3.6.

• באופן כללי, המרחב הכפרי כולו הוא בעל אוכלוסייה צעירה, ברמות פריון גבוהות מאוד בהשוואה לאוכלוסייה העירונית ועוד יותר בהשוואה לאוכלוסיות אחרות בעולם המפותח. מאפיינים אלה מגדילים מאוד את פוטנציאל הריבוי הטבעי של אוכלוסיית המרחב, אשר בשילוב עם מאזן הגירה שהיה חיובי מאוד בעשורים האחרונים, הביא לגידול אוכלוסייה מהיר מאוד - כפי שנראה בפרק הבא.

ויש בהם פחות אנשים בגילאי הזקנה אולם בדומה לקיבוצים (אם כי בעוצמה מעט יותר נמוכה) מפגינים שקע בגילאי 20-34 ובליטה בגילאי 35-49 המצביעים על תהליכים דומים של הגירה החוצה של צעירים מאוד ופנימה של זוגות צעירים כמו בקיבוצים. ההבדלים עם הקיבוצים נובעים משילוב של פריון מעט יותר גבוה והבדלים בעיתוי ההגירה פנימה (ההגירה ליישובים אלה הייתה גבוהה בעשור הראשון של המאה העשרים ואחת ופחתה בעשור האחרון).

• היישובים הכפריים היהודיים באיו"ש נבדלים מיתר היישובים הכפריים בהיותם בעלי אחוז גבוה של ילדים 0-19 ואחוז נמוך של גילאי זקנה, בדומה ליישובים הכפריים הערביים. הם גם נבדלים מיתר היישובים הכפריים היהודיים בכך שבדומה ליישובים הכפריים הערביים, לא ניכר בהם השקע בגילאי 20-34 והבליטה בגילאי 35-49. הדבר קשור ככל הנראה לאופי הדתי יותר של האוכלוסייה באיו"ש אשר מקטין את היקף היציאה מהבית שלא למטרות נישואין, ולגיל נישואין צעיר יותר שמאפיין את האוכלוסייה הדתית שמביא להגירה פנימה של זוגות צעירים בגילאי עשרים (ולא בגילאי שלושים כמו ביישובים הדתיים פחות).

3. גידול אוכלוסייה ופריון במרחב הכפרי

3.1.1 יישובים חדשים

במהלך התקופה הוקמו 21 יישובים חדשים (כולל גני מודיעין שנפרדה ממודיעין עילית והפכה ליישוב חדש, לוח 5) והוכרו כיישוב עוד 14 נקודות שלא היו מוכרות בשנת 2008 (לוח 6). 35 היישובים החדשים כוללים 18 יישובים קהילתיים (יהודיים בלבד), 6 יישובים כפריים אחרים (5 מתוכם ערביים), 5 מושבים, 2 קיבוצים, 3 יישובים מוסדיים ו-1 יישוב עירוני המאכלס 2,000–4,999 תושבים (גני מודיעין). מרביתם נוספו במחוז הדרום (18 יישובים) ובאזור יו"ש (8 יישובים). רק במחוז תל אביב לא נוספו יישובים.

3.1 שינויים במצבת היישובים של המרחב הכפרי בעשור 2008–2018

בעשור שבין 2008 ל-2018 חלו שינויים לא מעטים במספר היישובים במרחב הכפרי: 35 יישובים חדשים הוקמו/ הוכרו, ושישה יישובים חצו את סף 5000 תושבים והפכו למועצות מקומיות, ועל כן נגרעו מהמרחב הכפרי.¹¹ בנוסף, יישובים שונים שינו את סוג ההתיישבות שלהם או גדלו באופן ניכר, מה שהעביר אותם לקטגוריה שונה לפי גודל.

בעשור האחרון נוספו 35 יישובים חדשים למרחב הכפרי; 6 יישובים נגרעו ממנו; ו-38 יישובים שינו את סיווגם בתוכו

¹¹ בנוסף, בין השנים 2009–2011 פוצלו מחדש 7 יישובים ערביים אשר אוחדו לזמן קצר בשנת 2003. היות והם היו מופרדים לפני כן וחזרו להיות מופרדים לאחר מכן, הוחלט למען הפשטות, שלא לכלול אותם כיישובים חדשים ולהתעלם מהאיחוד הקצר שלהם.

לוח 5 יישובים חדשים שנוספו בין שנת 2008 לשנת 2018 לפי סוג, שנת יסוד ומחוז

מחוז	שנת יסוד	סוג יישוב	שם יישוב	
ירושלים	1995*	מוסדיים, יהודיים	כפר זוהרים	1
צפון	2009	קהילתיים	כדיתה	2
חיפה	2009	קהילתיים	מצפה אילן	3
מרכז	2010	קהילתיים	גני טל	4
מרכז	2010	מושבים	נצר חזני	5
מרכז	2013	קהילתיים	אירוס	6
דרום	2009	קהילתיים	בני דקלים	7
דרום	2010	מושבים	בני נצרים	8
דרום	2010	מושבים	נווה	9
דרום	2010	מוסדיים, יהודיים	רוח מדבר	10
דרום	2011	קהילתיים	שלומית	11
דרום	2012	קהילתיים	באר גנים	12
דרום	2012	קהילתיים	נטע	13
דרום	2013	קהילתיים	אליאב	14
דרום	2016	קהילתיים	כרמי קטיף	15
דרום	2017	מושבים	שבי דרום	16
אי"ש	1996**	2,000-4,999 תושבים	גני מודיעין	17
אי"ש	2012	קהילתיים	ברוכין	18
אי"ש	2013	קהילתיים	סנסנה	19
אי"ש	2013	קהילתיים	רחלים	20
אי"ש	2018	קהילתיים	עמיחי	21

* המוסד כפר זוהרים נוסד ב-1995 אבל הוכר כיישוב רק אחרי 2008.
 ** גני מודיעין הייתה שכונה של מודיעין עילית מאז 1996, אבל הוכרה כיישוב רק אחרי 2008.

לוח 6 מקומות שהוכרו כיישובים בין שנת 2008 לשנת 2018 לפי סוג, שנת יסוד ומחוז

מחוז	שנת יסוד	סוג יישוב	שם יישוב	
צפון	1950	קהילתיים	נורית	1
צפון	1980	קיבוצים	פלך	2
מרכז	1945	מוסדיים, יהודיים	קריית שלמה	3
דרום		כפריים ערביים	אבו תלול	4
דרום	2006	מושבים	באר מילכה	5
דרום	1983	קיבוצים	הר עמשא	6
דרום		כפריים אחרים, ערביים	כחלה	7
דרום	1979	כפריים אחרים, יהודיים	מחנה יתיר	8
דרום		כפריים אחרים, ערביים	מכחול	9
דרום		כפריים אחרים, ערביים	סעוה	10
דרום		כפריים אחרים, ערביים	תרבין א-צאנע	11
אי"ש	1983	קהילתיים	אבנת	12
אי"ש	1986	קהילתיים	משכיות	13
אי"ש	1983	קהילתיים	רותם	14

3.1.2 יישובים שנגרעו מהמרחב הכפרי

כל ששת היישובים שנגרעו מהמרחב הכפרי היו לפני כן מועצות מקומיות (3 יהודיות, 3 ערביות) ונמנו בקטגוריה של 2,000-4,999 תושבים בשנת 2008, אך בתקופה הנדונה במ חצו את רף 5,000 התושבים (לוח 7):

לוח 7 יישובים שנגרעו בין 2008 ל-2018 לפי גודל אוכלוסייה בשנת 2018

שם יישוב	אוכלוסייה 2018
1 בית אריה	5,139
2 מצפה רמון	5,221
3 קריית יערים	5,565
4 כעביה-טבאש-חג'אג'רה	5,408
5 עיילבון	5,703
6 שבלי - אום אל-גנם	5,995

3.1.3 שינויים בתוך המרחב הכפרי בשיוך היישובים לפי סוג יישוב

בנוסף, בעשור 2008-2018 חלו שינויים גם בשיוך היישובים לפי סוגים (לוח 8):

- 3 קיבוצים הפכו למושב
- 14 יישובים קהילתיים הפכו ליישובים בקטגוריה 2,000-4,999 תושבים
- 3 יישובים כפריים אחרים הפכו למושב
- 1 יישוב הפך ליישוב קהילתי
- 9 יישובים עברו לקטגוריה של 2,000-4,999 תושבים
- 1 יישוב כפרי אחר עבר לקטגוריה של 5,000-9,999 תושבים
- 1 יישוב מקטגוריה של 2,000-4,999 תושבים הפך ליישוב קהילתי
- 5 יישובים עברו לקטגוריה של 5,000-9,999 תושבים (אבל נותרו במרחב הכפרי בהיותם חלק ממועצות אזוריות)

לוח 8 יישובים שסיווגם בתוך המרחב הכפרי השתנה בין 2008 ל-2018

שם יישוב	אוכלוסייה 2018	סוג יישוב 2008	סוג יישוב 2018
1 מיצר	287	קיבוץ	מושב
2 נטור	686	קיבוץ	מושב
3 רתמים	487	קיבוץ	מושב
4 אחוזת ברק	2,256	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
5 אלעזר	2,510	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
6 ברכה	2,620	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
7 הושעיה	2,023	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
8 חספין	2,057	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
9 יקיר	2,183	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
10 כוכב השחר	2,122	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
11 מצפה יריחו	2,453	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
12 נווה דניאל	2,315	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
13 נוקדים	2,250	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
14 עלי זהב	2,739	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
15 רבבה	2,466	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
16 שילה	4,153	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
17 תקוע	3,882	קהילתי	2,000-4,999 תושבים
18 בית חשמונאי	2,190	כפרי אחר, יהודיים	2,000-4,999 תושבים

שם יישוב	אוכלוסייה 2018	סוג יישוב 2008	סוג יישוב 2018
19 מעגלים	2,059	כפרי אחר, יהודיים	2,000-4,999 תושבים
20 ניצן	2,343	כפרי אחר, יהודיים	2,000-4,999 תושבים
21 עץ אפרים	2,292	כפרי אחר, יהודיים	2,000-4,999 תושבים
22 צופים	2,369	כפרי אחר, יהודיים	2,000-4,999 תושבים
23 אום בטין	4,093	כפרי אחר, ערביים	2,000-4,999 תושבים
24 נאעורה	2,277	כפרי אחר, ערביים	2,000-4,999 תושבים
25 עין קנייא	2,063	כפרי אחר, ערביים	2,000-4,999 תושבים
26 קצר א-סר	2,302	כפרי אחר, ערביים	2,000-4,999 תושבים
27 אליקים	888	כפרי אחר, יהודיים	מושב
28 כפר ביאליק	844	כפרי אחר, יהודיים	מושב
29 כפר סירקין	1,495	כפרי אחר, יהודיים	מושב
30 אבשלום	274	כפרי אחר, יהודיים	קהילתי
31 צור יצחק	6,044	כפרי אחר, יהודיים	5,000-9,999 תושבים
32 גבע בנימין	5,525	2,000-4,999 תושבים	5,000-9,999 תושבים
33 כפר חב"ד	6,421	2,000-4,999 תושבים	5,000-9,999 תושבים
34 קיסריה	5,170	2,000-4,999 תושבים	5,000-9,999 תושבים
35 שערי תקווה	6,011	2,000-4,999 תושבים	5,000-9,999 תושבים
36 אל סייד	5,663	2,000-4,999 תושבים	5,000-9,999 תושבים
37 ביר הדאג'	5,735	2,000-4,999 תושבים	5,000-9,999 תושבים
38 גבעת אבני	1,976	2,000-4,999 תושבים	קהילתי

עד 2,000 תושבים (2.1%) וביישובים ערביים 2,000-4,999 תושבים (2.4%). מושבים וקיבוצים גדלו לפי שיעורי גידול של 2.6% ו-3.0% בהתאמה, אמנם מתחת לממוצע של כלל היישובים הכפריים (יהודיים וערביים כאחד) אבל מעל הממוצע של היישובים העירוניים.

3.2 גידול באוכלוסיית המרחב הכפרי בעשור שבין 2008-2018

אוכלוסיית המרחב הכפרי גדלה בעשור זה ב-269.3 אלף נפש, שהם 36.7% מהאוכלוסייה בתחילת העשור. שיעור הגידול השנתי הממוצע של המרחב הכפרי על פני העשור היה 3.2% (לוח 9). שיעור גידול זה כמעט כפול מהשיעור המקביל במרחב העירוני, שעמד על 1.7% בלבד. בתוך המרחב הכפרי לא נמצאו הבדלים משמעותיים בשיעורי הגידול בין היישובים היהודיים והערביים אולם נרשמו הבדלים לפי סוגי יישובים.

כל סוגי היישוב הכפריים (להוציא המוסדיים) גדלו מהר יותר מאשר היישובים העירוניים. שיעורי הגידול השנתיים הגבוהים ביותר (מעל 4.5%) נרשמו ביישובים הקהילתיים וביישובים עם 5,000 תושבים ומעלה (יהודיים וערביים כאחד). הגידול הנמוך ביותר נרשם ביישובים יהודיים כפריים אחרים

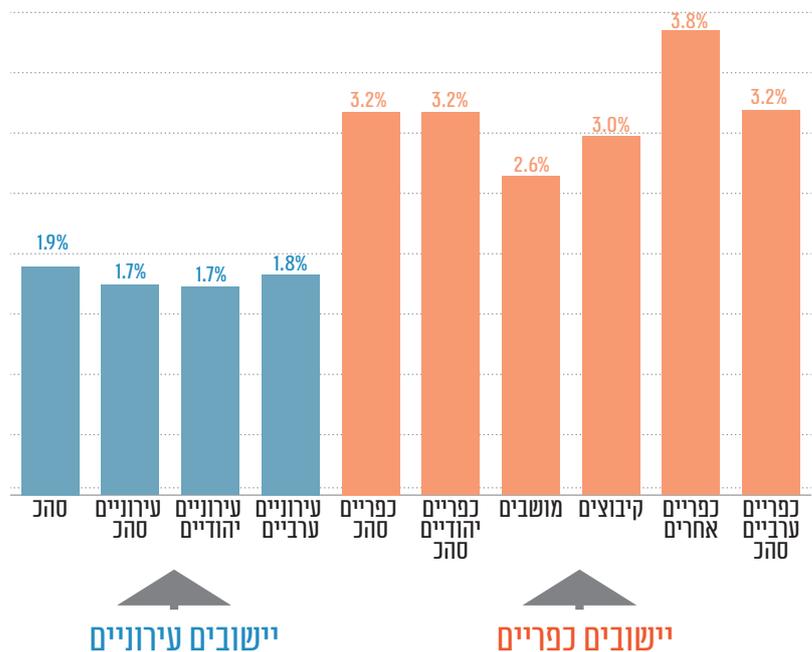
בעשור האחרון אוכלוסיית המרחב הכפרי גדלה בקצב של 3.2% לשנה, הרבה יותר מהר מהמרחב העירוני (1.7%), ונוספו לה רבע מיליון תושבים

לוח 9 גידול אוכלוסייה במרחב הכפרי והעירוני בקרב יישובים יהודיים וערביים לפי סוג יישוב 2008–2018 (אלפים ואחוזים)*

שיעור גידול שנתי (באחוזים)	גידול (באחוזים)	גידול (מס' מוחלטים)	אוכלוסייה בסוף 2018 (באלפים)	אוכלוסייה בסוף 2008 (באלפים)	
1.7%	18.9%	1,252.9	7,896.6	6,643.7	יישובים עירוניים סה"כ
1.7%	18.7%	1,054.1	6,697.2	5,643.0	יהודיים
1.8%	19.9%	198.8	1,199.4	1,000.6	ערביים
3.2%	36.7%	269.3	1,003.2	733.9	יישובים כפריים סה"כ
3.2%	36.7%	237.6	885.4	647.8	כפריים יהודיים סה"כ
2.6%	29.8%	80.4	350.4	270.0	מושבים
3.0%	34.0%	46.1	181.8	135.7	קיבוצים
3.8%	45.9%	111.1	353.2	242.1	כפריים אחרים
4.8%	60.5%	36.6	97.0	60.4	קהילתיים
0.6%	6.6%	0.7	10.6	9.9	מוסדיים
2.1%	23.6%	8.9	46.7	37.8	כפריים אחרים עד 2,000 תושבים
3.8%	44.7%	42.8	138.6	95.8	4,999-2,000 תושבים
4.7%	57.9%	22.1	60.3	38.2	5,000 תושבים ומעלה
3.2%	36.9%	31.7	117.8	86.0	כפריים ערביים סה"כ
1.6%	17.5%	0.0	0.1	0.1	מוסדיים
4.1%	49.6%	12.1	36.5	24.4	כפריים אחרים עד 2,000 תושבים
2.4%	27.1%	14.9	69.8	55.0	4,999-2,000 תושבים
5.5%	71.6%	4.8	11.4	6.6	5,000 תושבים ומעלה
1.9%	20.6%	1,522.2	8,899.8	7,377.6	סה"כ

* לאור השינויים שחלו בסיווג היישובים, ההשוואה מול שנת 2008 נעשת לפי סיווג היישובים בסוף 2018 כדי לשמור על בסיס השוואה זהה בהתחלה ובסוף העשור.

גרף 12 שיעור גידול שנתי ביישובים עירוניים וכפריים, יהודיים וערביים, לפי סוג, (אחוזים) 2018–2008

הגרף מלמד כי במרחב הכפרי היו תנודות בשיעור הגידול שלא ניכרות במרחב העירוני, תנודות אלה קשורות בעיקר לשינויים במרכיב ההגירה בסך הגידול, כפי שנראה בהמשך.

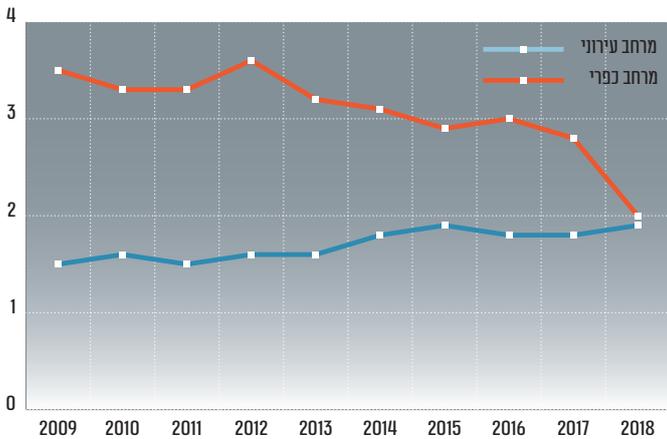
כאשר בוחנים בנפרד את שיעור הגידול של היישובים היהודיים והערביים מתגלה כי מגמת ההתכנסות בגידול המרחב הכפרי והעירוני נוגעת רק ליישובים היהודיים: פערי הגידול שהגיעו בשנת 2009 ל-2% בין המרחבים הכפרי (3.5%) והעירוני (1.5%) כמעט ונעלמו בשנת 2018 (2.0% ו-1.9% בהתאמה, גרף 14). לעומת זאת, ביישובים הערביים ניכרות אמנם תנודות בשיעור הגידול של המרחב הכפרי (בפרט עלייה חדה בשנת 2018) אך לא ניכרת מגמת התכנסות בין שני המרחבים (גרף 15).

3.3 שינויים שנתיים בשיעורי הגידול במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2008-2018

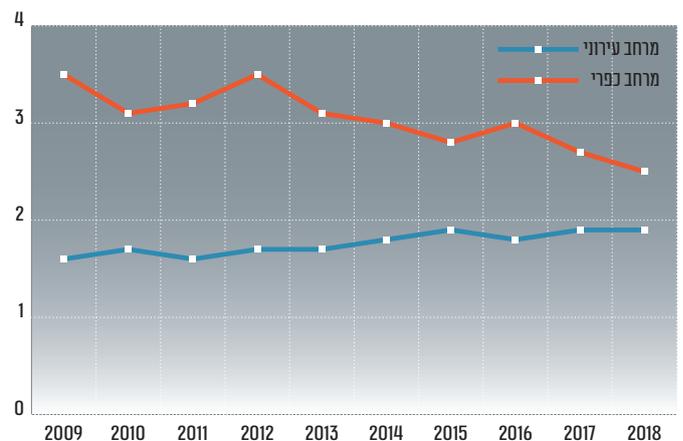
השוואת שיעור הגידול השנתי של המרחב הכפרי מול המרחב העירוני, ¹² מראה כי אף שאוכלוסיית שניהם גדלה במהלך העשור בקצב מהיר, שיעור הגידול במרחב העירוני היה נמוך יותר מאשר המרחב הכפרי. בנוסף, המרחב העירוני רשם מגמת עלייה ואילו המרחב הכפרי רשם מגמת ירידה. כתוצאה מכך הפער בין שיעורי הגידול של שני המרחבים הצטמצם מ-1.9% בתחילת העשור ל-0.6% בסופו (גרף 13).¹³

¹² מסיבות טכניות, בהמשך פרק זה לא נכללים יישובי המרחב הכפרי בעלי 5,000 תושבים ומעלה. בסוף שנת 2018 היו 11 יישובים כאלה אשר מנו 71.7 אלף תושבים (ראו לוח 3 לעיל).
¹³ התקופה הנסקרת היא העשור שבין סוף שנת 2008 ועד סוף שנת 2018, לכן הגידול על מרכיביו מתייחס למעשה לעשור 2009-2018.

הגידול השנתי של אוכלוסיית המרחב הכפרי קטן בחמש השנים האחרונות

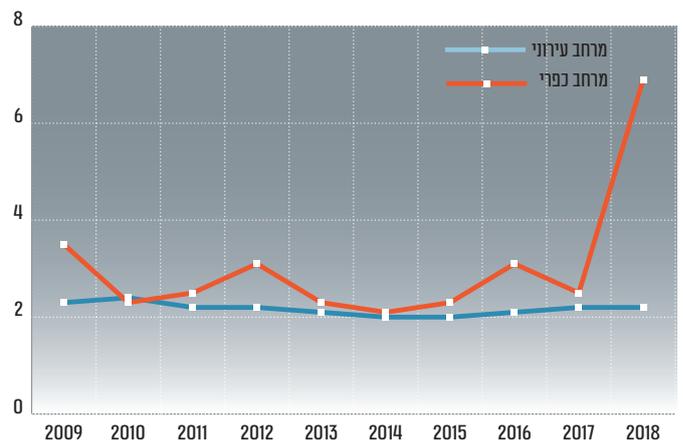

גרף 14 שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018, יישובים יהודיים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 14 בנספח

גרף 13 שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018 (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 13 בנספח

גרף 15 שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018, יישובים ערביים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 15 בנספח

מעלה את מספר הלידות ועל כן גם את הריבוי הטבעי. בדומה, הירידה במאזן ההגירה מובילה לירידה בשיעור הריבוי הטבעי. עם זאת נדרש ניתוח מעמיק יותר כדי לבחון באיזו מידה הדבר נכון במקרה של המרחב הכפרי.

3.4.1 מרכיבי גידול: ריבוי טבעי ומאזן הגירה במרחב הכפרי בעשור של 2008-2018

השוואה בין מרכיבי הגידול של היישובים הערביים (גרף 17) במרחב הכפרי מראה כי אמנם גם כאן מאזן ההגירה היה חיובי, אולם לריבוי טבעי היה משקל דומיננטי יותר מאשר ביישובים היהודיים (גרף 18) של המרחב. חלקו הממוצע של הריבוי הטבעי במרחב הכפרי בקרב יישובים ערביים היה במהלך העשור 75% לעומת 59% ביישובים היהודיים. ועדיין, ביישובים ערביים ויהודיים גם יחד, התנודות בשיעורי הגידול נובעות מתנודות במאזן ההגירה ולא מתנודות בריבוי הטבעי.

3.5 גידול אוכלוסייה, ריבוי טבעי ומאזן הגירה לפי סוג יישוב 2008-2018

- אוכלוסיית המושבים גדלה במיוחד לפני שני עשורים בגלל מאזן הגירה גבוה ולאחרונה האטה את קצב הגידול עקב צמצומה
- אוכלוסיית הקיבוצים רשמה גידול שלילי או אפסי עד 2005, וגידול גבוה בעשור האחרון
- אוכלוסיית היישובים האחרים רשמה גידול גבוה מאוד בעשור האחרון שהצטמצם בשנה האחרונה
- אוכלוסיית היישובים הקהילתיים רשמה תנודות רבות בשיעורי הגידול שלה במשך שני העשורים האחרונים אבל נותרה כל העת ברמת שיעור גבוהה מאוד (מעל 4% לשנה)

יישובי המרחב הכפרי הטרוגניים מאוד בנוגע למאפייניהם הדמוגרפיים, ובפרט לדינמיקה של השינויים שעברו בעשור האחרון. בהמשך מוצגים דפוסי הגידול לפי מרכיביו בקרב סוגים שונים של יישובים על פני העשור האחרון (במקרים שהנתונים הזמינים מאפשרים זאת, גם בעשור שקדם לו¹⁵). דפוסים אלה ממחישים את ההבדלים בין סוגי היישובים.

3.4 מרכיבי גידול: ריבוי טבעי ומאזן הגירה במרחב הכפרי בין 2008 ל-2018

גידול אוכלוסייה הוא פונקציה של שני מרכיבים: ריבוי טבעי, שהוא ההפרש בין מספר הלידות לבין מספר הפטירות; ומאזן הגירה, שהוא ההפרש בין מספר המהגרים פנימה (מיישובים אחרים או מחו"ל) למספר המהגרים החוצה (כנ"ל). גידול האוכלוסייה מתקבל משילוב (סכום) שני המרכיבים יחד. בהמשך נבחן את המקור לשינויים בגידול שהתרחשו במהלך העשור האחרון (וקצת מעבר לו) על ידי פירוק הגידול לשני מרכיביו.¹⁴

גרף 16 מצביע על שינוי בשיעור הגידול של אוכלוסיית המרחב הכפרי על פני העשור ועל מגמה של ירידה הניכרת בו: מרמה ממוצעת של 3.3% בחמש השנים הראשונות לרמה ממוצעת של 2.8% בחמש השנים של העשור, כאשר בשנת 2018 שיעור הגידול הסתכם ב-2.5% בלבד. ירידה זו נובעת משני המרכיבים יחדיו: מגמת ירידת הריבוי הטבעי הייתה פחות או יותר רציפה - בשנת 2009 שיעור הריבוי הטבעי היה 2.0% לשנה וירד בהדרגה לרמה של 1.6% בשנת 2018. מאזן ההגירה היה תמיד חיובי ומשמעותי עם תנודות על פני השנים, אבל גם בו מסתמנת מגמת ירידה: בחמש השנים הראשונות, הוא נע בין 1.2% ל-1.7% (ממוצע חמש שנותי של 1.4%) ואילו במחצית השנייה של העשור הוא נע בין 1.2% ל-0.9% בשנת 2018 (ממוצע חמש שנותי של 1.1%). מרכיב מאזן ההגירה כולל בתוכו גם את מאזן ההגירה הפנימית (עם המרחב העירוני) וגם את מרכיב ההגירה הבינלאומית (מהגרים לישראל מינוס מהגרים ממנה). תרומת ההגירה הבינלאומית נותרה פחות או יותר קבועה במהלך השנים (הנתונים אינם מוצגים כאן) סביב 25% מכלל מאזן ההגירה, כאשר 75% הנותרים נבעו ממעבר נטו של מהגרים מהמרחב העירוני. לאורך כל השנים תרם הריבוי הטבעי מעט יותר ממחצית הגידול (59% בממוצע) וזה פחות או יותר היה חלקו בירידה של שיעור הגידול.

יש לציין כי העובדה ששני מרכיבי הגידול מראים מגמת ירידה יכולה להיות קשורה לכך שהריבוי הטבעי עצמו מושפע מהגירה: בהינתן כי עיקר המהגרים הם בגילאי הפרייה, עצם הכניסה של משפחות בשיא תקופת הפרייה שלהן למרחב נתון

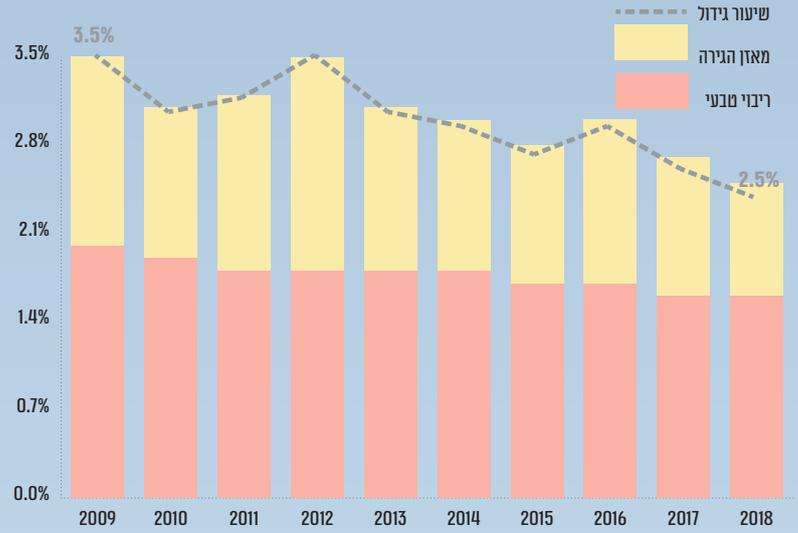
בעשור האחרון הגידול המהיר ירדן גם ממאזן הגירה חיובי וגם מריבוי טבעי - שניהם גבוהים מאוד ובשניהם מסתמנת ירידה בחמש החמש העמרונית
בעשור האחרון הריבוי הטבעי ביישובים הערביים היה המרכיב העיקרי

דפוסי הגידול על פני השנים שונים מאוד לפי סוגי יישובים, בכולם מאזני הגירה חיוביים גבוהים ותנוודתיים

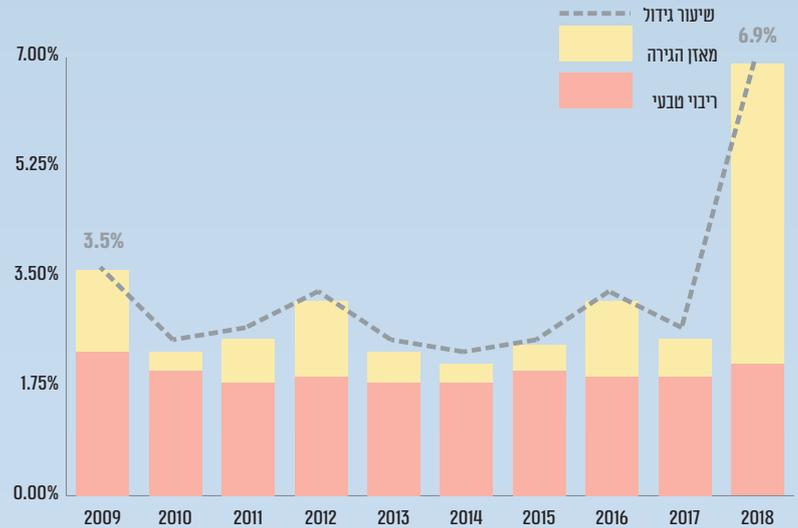
15 הניתוח מבוסס על הנתונים ההיסטוריים שפרסמה הלמ"ס לאורך השנים שלא תמיד שמרו על סיווג אחיד שמאפשר השוואה. בפרט, מסיבה זו לא ניתן לערוך השוואה זו ליישובים הכפריים הערביים.

14 כמו שיעורי הגידול, שיעורי הריבוי הטבעי ומאזן ההגירה מחושבים באחוזים מתוך האוכלוסייה הרלוונטית בתחילת השנה.

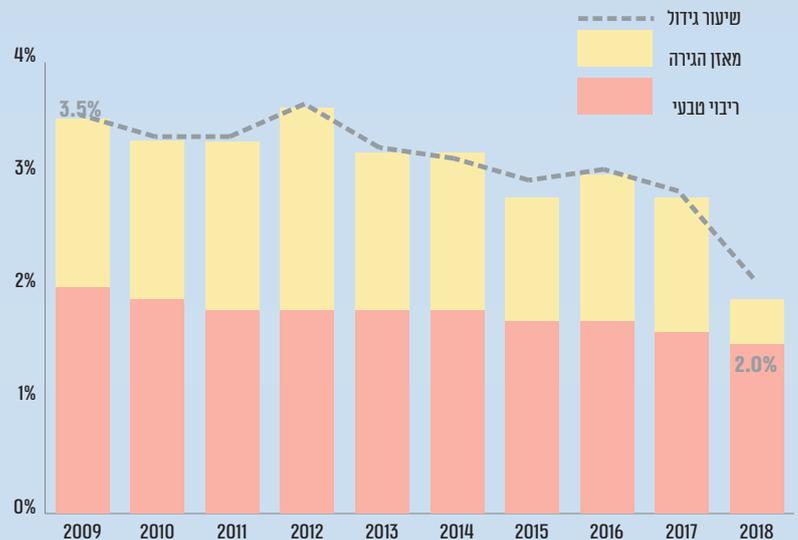
גרף 16 שיעור גידול של המרחב הכפרי לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 2009-2018, (אחוזים)
נתוני הגרף בלוח 16 בנספח

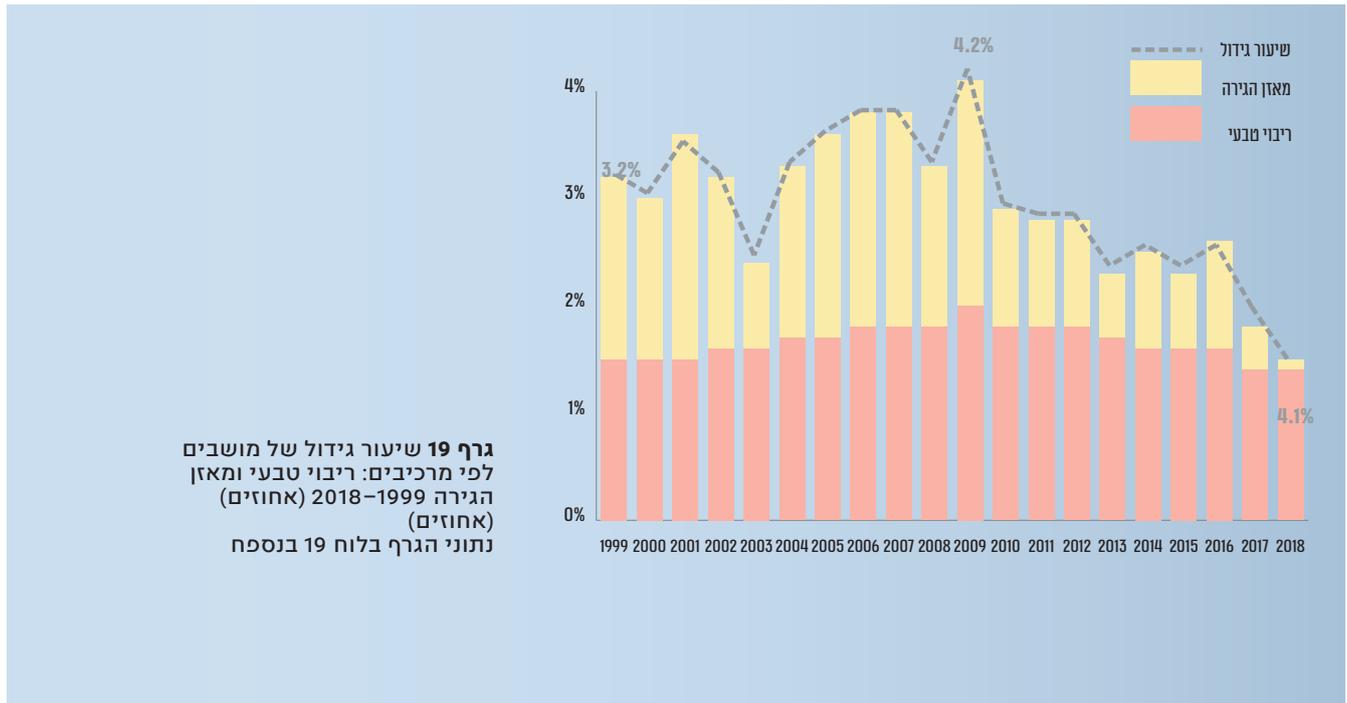

גרף 17 שיעור גידול במרחב הכפרי לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 2009-2018, יישובים ערביים (אחוזים)
נתוני הגרף בלוח 17 בנספח

גרף 18 שיעורי הגידול של המרחב הכפרי ומרכיביו: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 2018-2009, יישובים יהודיים (אחוזים)
נתוני הגרף בלוח 18 בנספח

3.5.1 המושבים

נכללים בתוכם יישובים רבים באיו"ש (43%) שהם בעלי אופי מיוחד כפי שראינו בפרק של מבנה הגילים.¹⁶ שיעורי הגידול ביישובים הכפריים היהודיים (גרף 21) מראה כי האוכלוסייה גדלה בשיעורים גבוהים אך משתנים על פני העשור (בין 3.3% ל-4.6% לשנה) כאשר בשנת 2018 שיעור הגידול ירד דרסטית ל-2.1% בלבד. התרומה של הריבוי הטבעי הייתה די קבועה (מעט מעל 2.0% לשנה) והתנודות נגרמו בגלל מאזן ההגירה שנע בין 1.0% בשנת 2009 ל-2.4% בשנת 2012, וכמעט התאפס בשנת 2018.

שיעורי הגידול בקרב המושבים מראים תנודות רבות על פני השנים, ומגמת ירידה ברורה בעשור האחרון (גרף 19). בעשור הראשון מאזן ההגירה היה האחראי העיקרי לתנודות, שהביאו את הגידול לרמות של 3.8% לשנה ואף 4.2% בשנת 2009. הצמצום הדרסטי בהגירה אחראי לירידה הרציפה כמעט בעשור האחרון. הריבוי הטבעי נותר יציב למדי ומראה תנודות קלות בלבד בעשור הראשון וירידה כמעט רציפה בעשור האחרון. הירידה של שני המרכיבים הביאו את הגידול לרמה של 1.4% בלבד בשנת 2018.

3.5.2 הקיבוצים

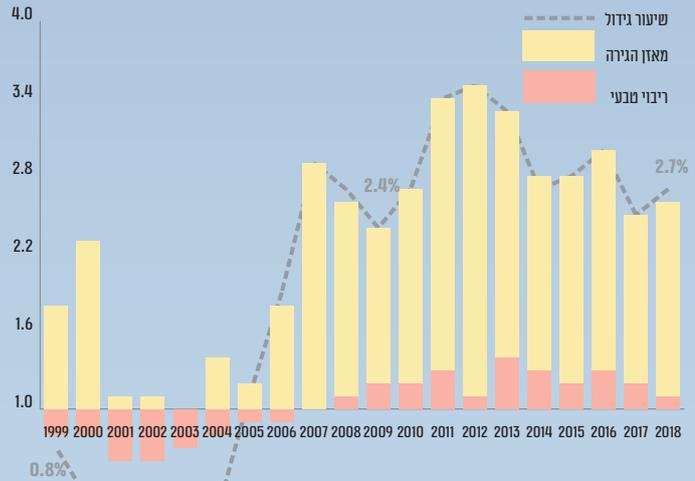
דפוסי גידול אוכלוסיית הקיבוצים (גרף 20) שונה מאוד מזה של המושבים. המחצית הראשונה של העשור הראשון 1999-2004 התאפיינה בגידול אפסי ואפילו שלילי בשנתיים הראשונות (למעשה, המאזן השלילי החל כבר בסוף שנות השמונים, עד אז המאזן היה חיובי). הגידול האפסי נבע ממאזן הגירה שלילי יחד עם ריבוי טבעי נמוך. החל בשנת 2005 התמונה משתנה: מאזן ההגירה הופך חיובי ומביא את שיעורי הגידול לרמות שמעל 2.5% לשנה, עם שיא של 3.5% בשנת 2012. בשנת 2018 שיעור הגידול היה 2.7%.

3.5.3 יישובים כפריים יהודיים אחרים

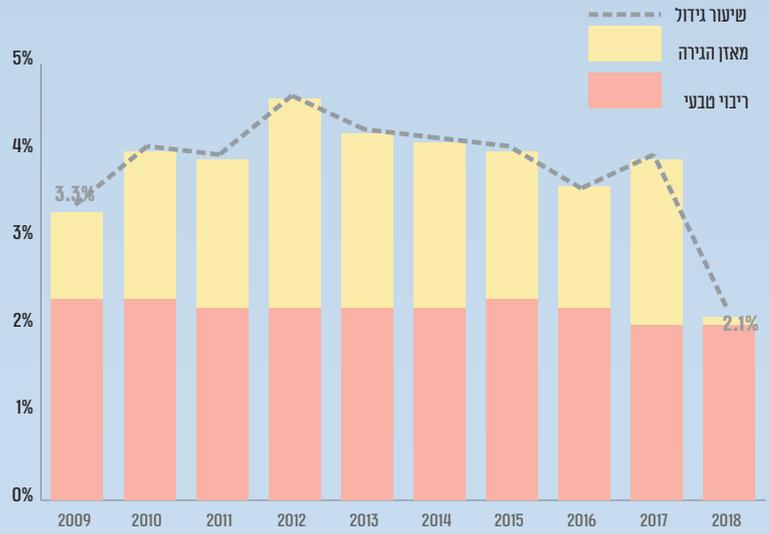
יתר היישובים הכפריים היהודיים מורכבים מקטגוריות שונות: חלקם יישובים עד 2,000 תושבים (שאינם קיבוצים ומושבים) וחלקם בקטגוריה של 2,000-4,999. מסיבות טכניות, לא נכללים כאן היישובים הכפריים בעלי 5,000 תושבים ומעלה. מעבר לכך,

16 מסיבות טכניות, לא ניתן לחשב בנפרד את הגידול ומרכיביו של יישובים כפריים יהודיים אחרים בשטח ישראל ובאיו"ש. עם זאת ניתן להעריך (בשיטות חישוב עקיפות מבוססות על מבנה הגילים) כי ביישובים היהודיים הכפריים האחרים בשטח ישראל, רמת הפריון בעשור האחרון הייתה בסדר גודל של 3.0 לידות לאישה לעומת יותר מ-5.0 לידות לאישה ביישובים היהודיים הכפריים האחרים באיו"ש. מכאן ניתן להסיק כי לפחות בכל הנוגע לריבוי הטבעי, השיעורים היו נמוכים יותר ביישובים כפריים יהודיים אחרים בשטח ישראל.

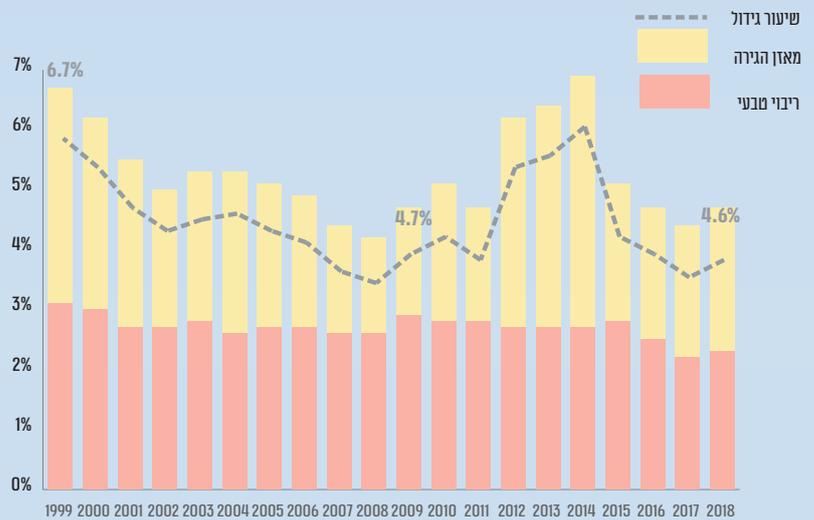
גרף 20 שיעור גידול של
 הקיבוצים לפי מרכיבים: ריבוי
 טבעי ומאזן הגירה, 1999–2018
 (אחוזים)
 נתוני הגרף בלוח 20 בנספח

גרף 21 שיעור גידול של יישובים
 כפריים יהודיים אחרים לפי
 מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן
 הגירה, 2009–2018 (אחוזים)
 נתוני הגרף בלוח 21 בנספח

גרף 22 שיעור גידול של יישובים
 קהילתיים לפי מרכיבים: ריבוי
 טבעי ומאזן הגירה 1999–2018
 (אחוזים)
 נתוני הגרף בלוח 22 בנספח

3.5.3.1 יישובים קהילתיים

מבין היישובים הכפריים האחרים היהודיים בולטים במיוחד היישובים הקהילתיים שבהם שיעורי הגידול גבוהים לאורך כל השנים (גרף 22). גם כאן יש לציין כי יותר ממחצית מהיישובים הקהילתיים הם יישובים באיו"ש המתאפיינים כבעלי אוכלוסייה דתית יותר ופריון גבוה הרבה יותר מהיישובים הקהילתיים בשטח ישראל.¹⁷

בשני העשורים האחרונים, שיעור הגידול שלהם היה תמיד מעל 4.0% לשנה, עם שיאים מעל 6.0% בשנים 1999 ו-2000 ושוב בשנים 2012-2014. בשנים האחרונות שיעור הגידול הוא בסדר גודל של 4.5% לשנה. הממוצע על פני שני העשורים התחלק באופן כמעט שווה בין הריבוי הטבעי לבין מאזן ההגירה. לאורך כל השנים הריבוי הטבעי היה גבוה מאוד, מעל 2.2% לשנה עם שיאים מעל 3.0%

בשנים 1999 ו-2000. לעומת הריבוי הטבעי, מאזן ההגירה הראה תנודות חדות אם כי תמיד ברמה הגבוהה מ-1.5%. הערך הנמוך ביותר היה 1.6% בשנת 2008 והגבוה ביותר 4.2% בשנת 2014. בשלוש השנים האחרונות הריבוי הטבעי ומאזן ההגירה היו סביב 2.3% כל אחד.

3.5.4 הגידול לפי סוגי יישובים - סיכום

סקירת דפוסי הגידול לפי סוגי יישוב מראה הבדלים ניכרים. בכולם נרשמו לאורך השנים שיעורי גידול גבוהים עם תנודות רבות שקשורות בעיקר לשינויים במאזן ההגירה. ביישובים הכפריים היהודיים השיעורים היו גבוהים בשני המרכיבים ואילו היישובים הערביים גדלו בעיקר בגלל ריבוי טבעי. הקיבוצים נבדלים מאחרים בכך ששיעורי הגידול החיוביים הגבוהים בהם החלו רק משנת 2005 ולא נרשמה ירידה בשנים האחרונות כמו באחרים. מבין היישובים הכפריים האחרים (שאינם קיבוצים או מושבים) בולטים היישובים הקהילתיים אשר גדלו באופן מתמיד בשיעורים גבוהים מאוד (מאז שנות השמונים, בהם החלו להופיע כקבוצה נפרדת בסטטיסטיקה הרשמית) ואינם מראים ירידה משמעותית בשנים האחרונות.

17 ניתן להעריך (גם כאן בשיטות חישוב עקיפות מבוססות על מבנה הגילים) כי ביישובים הקהילתיים בשטח ישראל רמת הפרייון בעשור האחרון הייתה נמוכה יותר, בסדר גודל של 3.1 לידות לאישה, לעומת 4.9 לידות לאישה ביישובים הקהילתיים באיו"ש. מכאן ניתן להסיק כי לפחות בכל הנוגע לריבוי הטבעי, השיעורים היו נמוכים יותר ביישובים הקהילתיים בשטח ישראל.

הקשור ליישובים היהודיים ובאופן חלקי גם ליישובים הערביים.¹⁹

3.6.1 פריון ביישובים הכפריים היהודיים

ביישובים היהודיים ניכרת מגמת התכנסות בשיעורי הפריון הכולל, כאשר

3.6 פריון במרחב הכפרי

המרכיב העיקרי בריבוי הטבעי הוא הילודה, המחושבת כאומדן מספר הלידות הממוצע שיהיו לאישה בימי חייה לפי שיעורי הפריון שנרשמו בשנה נתונה (שיעור פריון כולל). נתוני הפריון¹⁸ הכולל שמפרסמת הלמ"ס מאפשרים לנתח את ההבדלים בין המרחב הכפרי והעירוני בכל

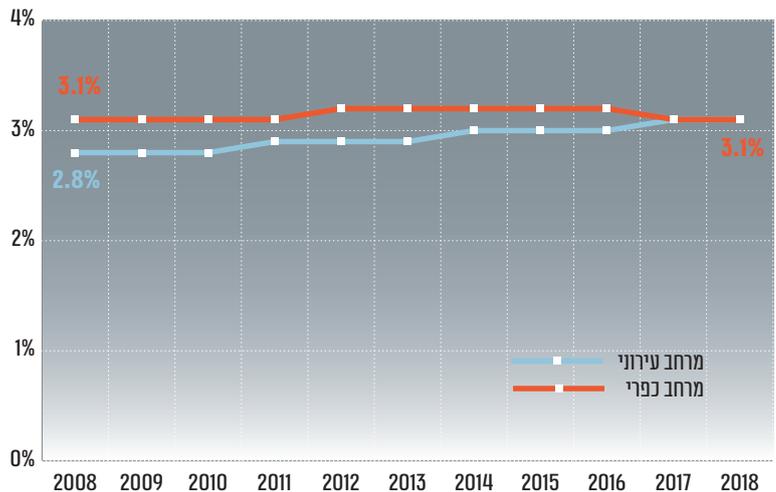
מספר הלידות הממוצע לאישה במרחב הכפרי גבוה מאוד (3.1 לידות לאישה), אף שאין בו כמעט אוכלוסייה חרדית ניכרת התכנסות בשיעורי הפריון של המרחב הכפרי והעירוני, בעיקר עקב העלייה בפריון במרחב העירוני

שיעורי פריון גבוהים במיוחד נרשמו בעשור האחרון ביישובים קהילתיים (3.6-4.5 לידות בממוצע לאישה) ונמוכים יחסית בקיבוצים (סביב 2.6 לידות בממוצע לאישה)

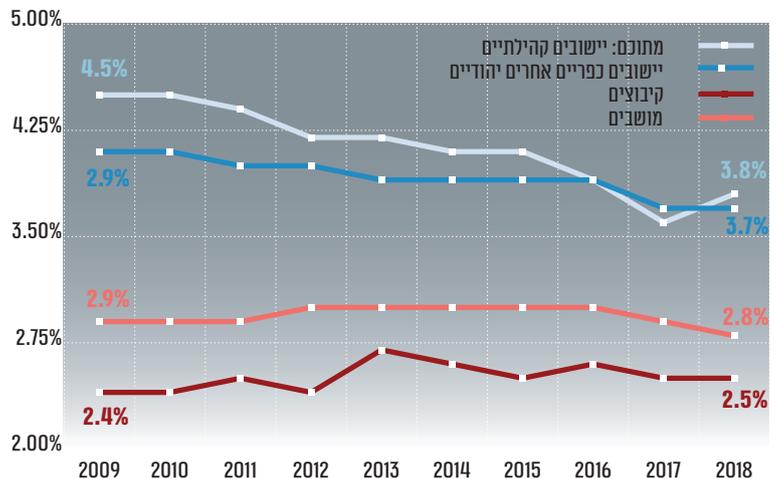
19 רק ביישובים אלה ניתן היה לקבל אומדני פריון כי הלמ"ס כוללת את היישובים הלא מוכרים בתוך היישובים הכפריים הערביים (הלא יהודיים) ומפרסמת נתוני פריון כולל עבורם, ללא הפרדה. כפי שצוין לעיל, תושבי היישובים הלא מוכרים (או גרים מחוץ ליישובים מוכרים) אינם נכללים בנייתוח זה משום שנתונייהם נחשבים לבעייתיים (על ידי הלמ"ס עצמה).

18 מסיבות טכניות, בפרק זה שיעורי הפריון הכולל מחושבים עבור מרחב כפרי הכולל יישובים עד 4,999 תושבים בלבד. ראו הערה קודמת בנושא. במקרה של היישובים הערביים, הפרק כולל רק את היישובים בקבוצה 2,000-4,999 תושבים שמהווים לאורך העשור כשני שליש בממוצע מכלל היישובים הכפריים הערביים.

גרף 23 שיעור פריון כולל במרחב הכפרי ובמרחב העירוני, יישובים יהודיים 2008-2018 נתוני הגרף בלוח 23 בנספח

גרף 24 שיעור פריון כולל במרחב הכפרי לפי סוג יישוב, יישובים יהודיים, 2008-2018 נתוני הגרף בלוח 24 בנספח

מסורתיות (ראו גרף 25)²⁰. כמו כן מאומדנים עקיפים ניתן להסיק כי לאוכלוסייה היהודית הלא חרדית באיו"ש שיעורי פריון בסדר גודל של 5.0 לידות לאישה (יותר מאשר האוכלוסייה הדתית הלא חרדית, פחות מהאוכלוסייה החרדית). כמו כן לאוכלוסייה הלא חרדית כולה רמת פריון ממוצעת של 2.6 לידות לאישה.

בנוסף, כשבוחנים את הרכב אוכלוסיית המרחב הכפרי לפי רמת דתיות נמצא כי יש הבדלים משמעותיים. במרחב הכפרי אין כמעט חרדים אשר מתגוררים כמעט כולם במרחב העירוני. באותו זמן, 19% מהאוכלוסייה הכפרית מתגוררת באיו"ש (כמעט כולה ביישובים כפריים אחרים לא חרדיים, כולל יישובים קהילתיים) ורק 4% ממנה מתגוררת במרחב העירוני (כאשר כחצייתה אוכלוסייה חרדית). לאור הפערים האלה ברמות הפריון לפי רמת דתיות וההבדלים בהרכב האוכלוסייה הכפרית והעירונית לפי רמת דתיות, האם לא ייתכן כי ההבדלים בין המרחב הכפרי והעירוני משקפים רק הבדלים בהרכב האוכלוסייה לפי רמת דתיות?

התשובה היא ככל הנראה שלילית. גם בהתחשב בהבדלים בהרכב האוכלוסייה לפי דתיות נראה נכון להסיק כי רמת הפריון במרחב הכפרי גבוהה מרמת הפריון של מקביליהם במרחב

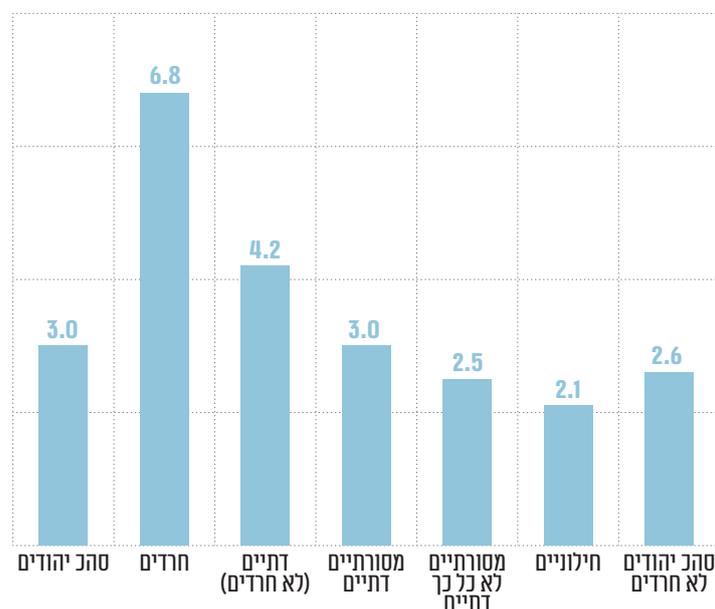
במרחב הכפרי הפריון הכולל נותר יציב למדי לאורך העשור (3.1-3.2 לידות בממוצע לאישה) ואילו במרחב העירוני הפריון הכולל עולה בצורה מתמשכת, מרמה של 2.8 לידות לאישה בתחילת העשור לרמה של 3.1 לידות לאישה בסופו (גרף 23).

היציבות היחסית בשיעורי הפריון ביישובים היהודיים של המרחב הכפרי מסתירה הבדלים גדולים בין סוגי יישובים (גרף 24). ביישובים הקהילתיים שיעורי הפריון הם הגבוהים ביותר, ובשנים 2009-2010 הגיעו ל-4.5 לידות לאישה. למרות הירידה שנרשמה מאז, בשנת 2017 הם עדיין מעל 3.5 לידות לאישה. קרובים אליהם נמצאים היישובים הכפריים האחרים היהודיים שכוללים בתוכם בנוסף ליישובים הקהילתיים גם יישובים כפריים אחרים, עם רמות פריון די יציבות שמעט מתחת ל-4.0 לידות לאישה. בקצה השני נמצאים הקיבוצים עם רמות הפריון הנמוכות ביותר לאורך כל השנים – סביב 2.5 לידות ממוצע לאישה. המושבים מציגים שיעורי פריון די יציבים סביב 3.0 לידות לאישה, דומים לאלה של המרחב העירוני היהודי. על פניו, נראה כי בכל סוגי היישובים הכפריים (להוציא אולי הקיבוצים) רמות פריון גבוהות יותר מאשר במרחב העירוני.

עם זאת, בבואנו להשוות את רמות הפריון במרחב הכפרי מול המרחב העירוני לגבי האוכלוסייה היהודית, יש לקחת בחשבון הבדלים בהרכב האוכלוסייה לפי רמת הדתיות אשר משפיעים מאוד על פריון. לפי אומדני הלמ"ס, לאוכלוסייה החרדית פריון של 6.8 לידות ממוצע לאישה ולאוכלוסייה הדתית 4.2 לידות ממוצע לאישה, לעומת 2.1-2.5 לידות לאישה באוכלוסייה החילונית/

²⁰ הנתונים לקוחים מתוך אחמד חליחל, 'פריון של נשים יהודיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן בשנים 1979-2014', סדרת ניירות טכניים, למ"ס, 2015.

גרף 25 פריון כולל לפי רמת דתיות (הצהרה עצמית) באוכלוסייה היהודית, ישראל, סביב 2013

הפריון של היישובים היהודיים שעברו תהליך דומה והתכנסו ברמה של 3.1 לידות בממוצע לאישה.²¹

3.6.3 פריון ביישובים הכפריים - סיכום

ניתן לסכם ולומר כי רמות הפריון במרחב הכפרי היו בעשור האחרון גבוהות יותר מאשר בסקטור העירוני, בפרט בהינתן שמדובר באוכלוסייה עם מיעוט קטן של חרדים. קיימת אפשרות שרמה גבוהה זו מושפעת ממאזני הגירה חיוביים אשר הביאו למרחב הכפרי משפחות צעירות הנמצאות בשיא תקופת הפריון שלהן, אם כי קשה להניח כי נתון זה יכול להסביר את מלוא הפער בפריון שבין המרחב הכפרי לעירוני. בשנים האחרונות ניכרת התכנסות בין שני המרחבים, הן ביישובים בעלי רוב של אוכלוסייה יהודית והן ביישובים בעלי רוב של אוכלוסייה ערבית.

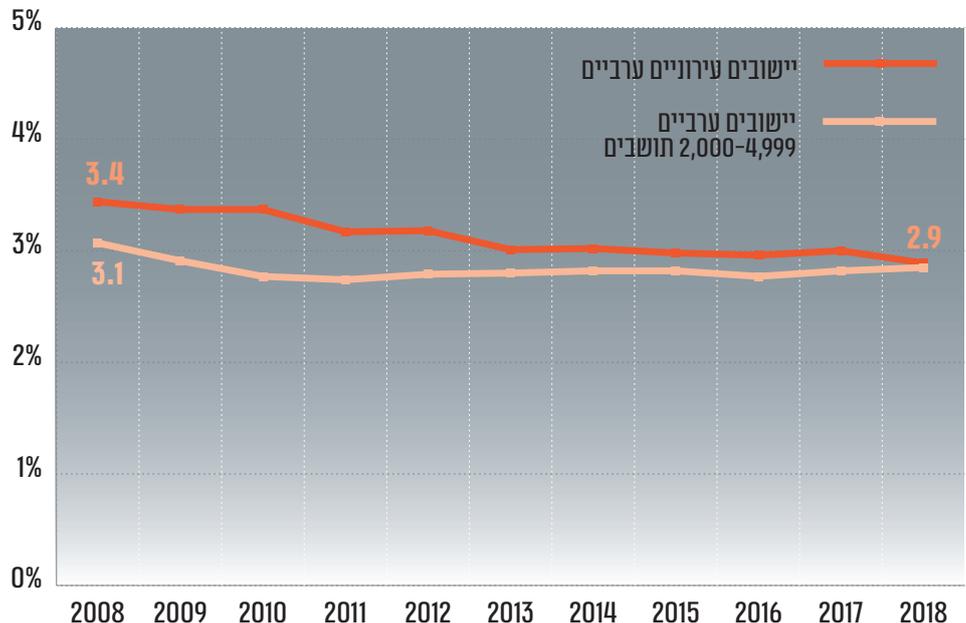
העירוני. הדבר בולט בנוגע למושבים אשר לפי הרכבם לפי רמת דתיות (מארג של חילוניים, מסורתיים ודתיים אבל ללא חרדים) היינו מצפים לרמת פריון סביב 2.6 לידות לאישה בזמן שהממוצע במושבים בעשור האחרון גבוה יותר ועומד קרוב יותר ל- 3.0 לידות לאישה. באופן דומה בקיבוצים אשר רמת הפריון שהיינו מצפים בהם קרובה יותר לזו של החילוניים (2.1) מציגים בעשור האחרון רמה גבוהה יותר סביב 2.5 לידות לאישה. מורכב יותר להעריך לגבי היישובים הכפריים האחרים והקהילתיים כי קרוב למחצית אוכלוסייתם מתגוררת באי"ש (שם כאמור רמות פריון סביב 5.0 לידות לאישה) אבל נראה כי גם רמת הפריון של יישובים אלה (קרוב ל-4.0 לידות לאישה על פני העשור האחרון) גבוהה יותר מזו שהיינו מצפים לה על פי הרכבם לפי רמת דתיות

3.6.2 פריון ביישובים הכפריים הערביים

ביישובים הערביים ניכרת גם כן מגמת התכנסות בין שני המרחבים לקראת 2018, אם כי רמת הפריון נמוכה יותר מאשר ביישובים היהודיים. ביישובים הכפריים הערביים בקטגוריה של 2,000-4,999 תושבים, נראית מגמת ירידה בפריון, מ-3.1 לידות לאישה בתחילת העשור ל-2.8-2.9 לידות לאישה החל ב-2010, ורמה זו נותרת יציבה יחסית. לעומת זאת, בקרב היישובים העירוניים הפריון שהיה גבוה יותר בתחילת העשור (3.4 לידות לאישה) ירד לרמה של 3.0 לידות לאישה כבר בשנת 2013 ונותר ברמה זו עם ירידה קלה בשנת 2018. כתוצאה מכך, בשנת 2018 השתווה הפריון בשני המרחבים, ונמצא אך מעט מתחת לרמת

21 אומדני פריון עקיפים, מבוססים על מבנה הגילים של האוכלוסייה ביישובים קהילתיים וביישובים כפריים אחרים מצביעים על רמת פריון גבוהה יותר בסוגי יישובים אלה בהשוואה לאוכלוסייה ביישובים העירוניים גם נלא האוכלוסייה ביישובים באי"ש.

גרף 26 שיעור פריון כולל במרחב הכפרי (יישובים 2,000-4,999 תושבים) ובמרחב העירוני, יישובים ערביים נתוני הגרף בלוח 26 בנספח

4. אפיון המרחב הכפרי לפי הרמה החברתית-כלכלית של אוכלוסייתו - 2015

4.1 הרמה החברתית-כלכלית במרחב הכפרי מול המרחב העירוני

ביישובים היהודיים הרמה החברתית-כלכלית במרחב הכפרי גבוהה יותר מאשר במרחב העירוני

ההתפלגות החברתית-כלכלית של אוכלוסיות יישובי המרחב הכפרי מול המרחב העירוני מצביעה על הבדלים משמעותיים בין שני המרחבים (גרף 27).

במרחב הכפרי ישנו ריכוז קטן הרבה יותר של אוכלוסייה באשכולות הרמה החברתית-כלכלית הנמוכה וריכוז גדול הרבה יותר באשכולות הרמה החברתית-כלכלית הגבוהה. רק 20.3% מהאוכלוסייה במרחב הכפרי גרה ביישובים באשכולות ברמה הנמוכה לעומת 34.7% מהאוכלוסייה שגרה ביישובים מסוג זה במרחב העירוני; בקצה השני, ביישובים באשכולות ברמה הגבוהה גרה 35% מאוכלוסיית המרחב הכפרי לעומת 19.5% מאוכלוסיית המרחב העירוני.

בשל הבדלים משמעותיים בעניין זה בין יישובים ערביים (בעלי רוב של אוכלוסייה ערבית) ויישובים יהודיים (בעלי רוב של אוכלוסייה יהודית), נבדק באיזו מידה ההבדל בין המרחבים קיים בשתי קבוצות היישובים. ביישובים הערביים (גרף 28) הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה נמוכה בהרבה מזו של האוכלוסייה ביישובים היהודיים (גרף 29): בשני המרחבים, הכפרי והעירוני, האוכלוסייה ביישובים ערביים מרוכזת מאוד ברמה חברתית-כלכלית נמוכה (83.6% ו-89.3% במרחבים הכפרי והעירוני בהתאמה) ואין יישובים כלל באשכולות הרמה החברתית-כלכלית הגבוהה. עם זאת נראה כי לאוכלוסייה הערבית במרחב הכפרי יש יתרון קטן על פני אוכלוסיית המרחב העירוני בכך ש-16.4% ממנה נמצא באשכולות רמת הביניים לעומת 10.7% בלבד מאוכלוסיית המרחב העירוני.

אחת המסקנות מהאמור לעיל היא, שעיקר הפער בין המרחב הכפרי והמרחב

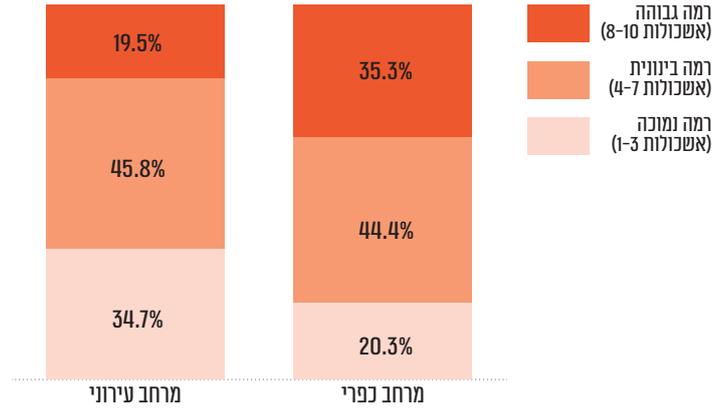
בפרקים הקודמים נמצא כי אוכלוסיית המרחב הכפרי הטרוגנית מאוד וגם סוגי היישובים שבהם היא מתגוררת הם בעלי מאפיינים שונים הבאים לידי ביטוי גם במונחים של מאפיינים חברתיים וכלכליים. בפרק זה ייעשה שימוש במדד החברתית-כלכלי האחרון שחושב על ידי הלמ"ס²², לפי נתונים של שנת 2015, המאפשר להשוות את המצב החברתי-כלכלי של אוכלוסיית יישובי המרחב הכפרי אל מול אוכלוסיית יישובי המרחב העירוני, ובתוכו לפי סוגי היישובים השונים המרכיבים אותו. ההשוואה מתבססת על חלוקת המדד ל-10 אשכולות, כאשר אשכול 1 מציין את הרמה החברתית-כלכלית הנמוכה ביותר ואשכול 10 את הרמה החברתית-כלכלית הגבוהה ביותר. כדי לפשט את הדברים בהמשך חולקו האשכולות לשלוש רמות: רמה נמוכה - אשכולות 1-3, רמה בינונית - אשכולות 4-7 ורמה גבוהה - אשכולות 8-10.

הרמה החברתית-כלכלית במרחב הכפרי ביישובים הערביים נמוכה בהרבה מזו של היישובים היהודיים, בדומה למצב במרחב העירוני

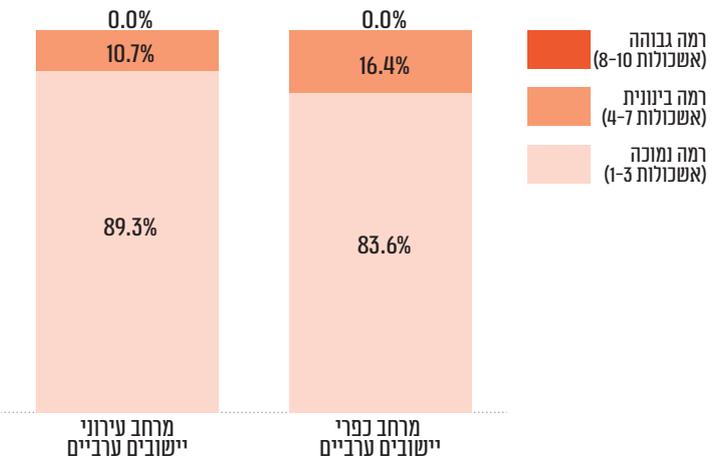
ביישובים היהודיים הרמה החברתית-כלכלית במרחב הכפרי גבוהה יותר מאשר במרחב העירוני

22 למ"ס, 'אפיון יחידות גאוגרפיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה בשנת 2015', אוגוסט 2019. הלמ"ס מציינת כי רוב היישובים במרחב הכפרי הינם בעלי אוכלוסייה קטנה מכדי לאפשר אומדנים מהימנים של מאפיינים חברתיים-כלכליים לכל יישוב בנפרד וזאת למרות שהחשוב בוצע על בסיס אותו מודל ששימש לחישוב המדד עבור יישובים גדולים (ראו התייחסות לכך בסעיף 2.2 יישובים בתוך מועצות אזוריות, עמ' 14 בפרסום לעיל). על אף האמור, המדד עשוי לספק תמונה משכנעת של מצב האוכלוסייה בכלל המרחב ובקבוצות יישובים רחבות מספיק.

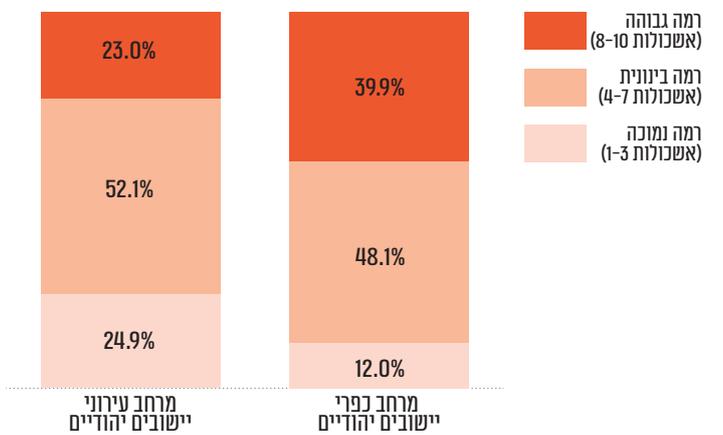
גרף 27 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה - מרחב כפרי ומרחב עירוני, 2015 (אחוזים)

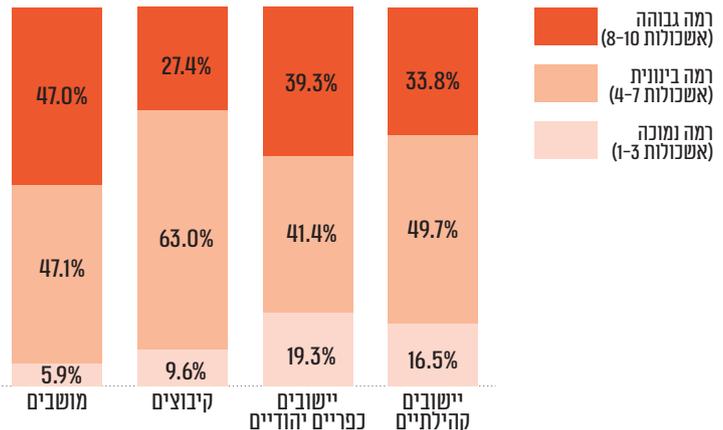
גרף 28 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה - מרחב כפרי ומרחב עירוני, יישובים ערביים, 2015 (אחוזים)

גרף 29 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה - מרחב כפרי ומרחב עירוני, יישובים יהודיים, 2015 (אחוזים)

גרף 30 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי סוג יישוב - יישובים יהודיים, 2015 (אחוזים)

הקיצוצים היא ההומוגנית ביותר, כאשר ביישובים הכפריים האחרים ובתוכם הקהילתיים, אחוז גבוה של האוכלוסייה ברמה הגבוהה יותר אבל גם אחוז לא קטן ממנה ברמה הנמוכה יותר.

4.3 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות

בחנית ההתפלגות של אוכלוסיית המרחב הכפרי על פני המחוזות מצביעה גם היא על שונות רבה. בגלל הפער הרחב בין יישובים יהודיים ויישובים ערביים נבחן התפלגויות אלה בנפרד.

בין היישובים הכפריים היהודיים, מחוז תל אביב הוא עירוני באופן מובהק. קיימים בו רק שני יישובים כפריים ושניהם ברמה החברתית-כלכלית הגבוהה ביותר (גליל ים וכפר שמריהו). במחוזות המרכז וחיפה, 61.6% ו-65.2% מהאוכלוסייה (בהתאמה לפי מחוז) מתגוררת ביישובים ברמה החברתית-כלכלית הגבוהה יותר לעומת אחוזים נמוכים במחוזות הצפון (37.1%) והדרום (28.3%) וכך גם באי"ש (12.0%). גם במחוז ירושלים יש אחוז גבוה יחסית של האוכלוסייה ביישובים כפריים ברמה הגבוהה (51.3%) ואחוז אפסי (1.2%) ביישובים ברמה הנמוכה יותר.

התפלגות המדד לפי מחוז ביישובים הערביים שונה מאוד מזה של היישובים היהודיים. להוציא מחוזות חיפה והצפון, כל היישובים במחוזות ירושלים, מרכז ודרום נמצאים בדירוג הנמוך ביותר. ממוצע הדירוג במחוז הדרום הוא הנמוך ביותר 1.1 (כלומר, כמעט כל היישובים במחוז זה הם בדירוג 1).

העירוני נובע מהפערים ביישובים בעלי רוב יהודי. אכן, בהשוואה של דירוג אוכלוסיית היישובים בין המרחבים הכפרי והעירוני ביישובים עם רוב יהודי (גרף 29), נמצא עיקר הפער בין כלל האוכלוסיות של שני המרחבים: רק 12.0% מהיישובים במרחב הכפרי התגוררו ביישובים ברמה נמוכה לעומת 24.9% מהאוכלוסייה של המרחב העירוני; ו-39.9% לעומת 23.0% מהאוכלוסייה התגוררה ביישובים ברמה הגבוהה במרחב הכפרי והעירוני בהתאמה.

4.2 הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי סוג יישוב - יישובים יהודיים

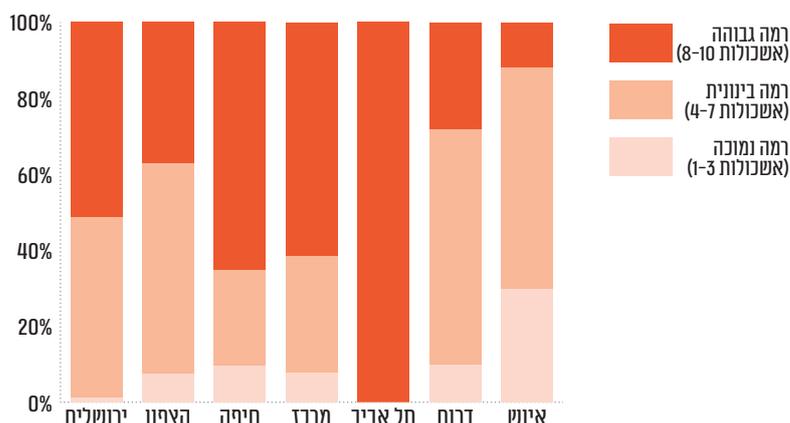
מבין סוגי היישובים שבהם רוב אוכלוסייה יהודית, המושבים מציגים את הרמה החברתית-כלכלית הגבוהה ביותר (גרף 30) כאשר 47% מהאוכלוסייה מתגוררת ביישובים מסווגים ברמה החברתית כלכלית הגבוהה ביותר ורק 5.9% מתגוררת ביישובים ברמה הנמוכה ביותר. לעומתם, רק 27.4% מאוכלוסיית הקיבוצים מתגוררת ביישובים ברמה הגבוהה ביותר אבל באותו זמן גם רק 9.6% מתגוררת ביישובים ברמה הנמוכה ביותר. יוצא מזה שרוב אוכלוסיית הקיבוצים (63.0%) מתגוררת ביישובים ברמה חברתית-כלכלית בינונית. ביתר היישובים היהודיים במרחב הכפרי, 39.3% מהאוכלוסייה מתגוררת ביישובים ברמה הגבוהה ו-19.3% ביישובים ברמה הנמוכה; ואילו ביישובים הקהילתיים 33.8% מאוכלוסייתם מתגוררת ביישובים ברמה הגבוהה יותר - ו-16.5% ממנה ביישובים ברמה הנמוכה יותר. נראה כי אוכלוסיית המושבים היא המבוססת יותר מבחינה חברתית-כלכלית ואוכלוסיית

הרמה החברתית-כלכלית הגבוהה ביותר נרשמה במושבים. בקיבוצים נרשמו הפערים הקטנים ביותר

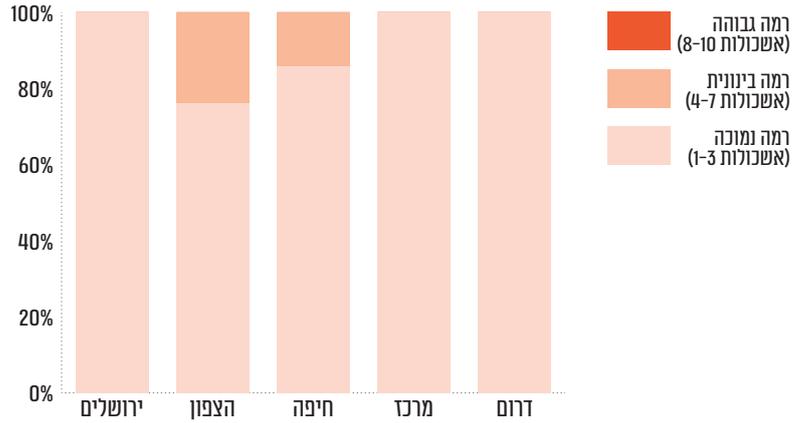
ביישובים היהודיים הרמה החברתית-כלכלית של מחוזות צפון ודרום ושל אזור יו"ש היא הנמוכה ביותר

ביישובים הערביים הרמה החברתית-כלכלית של מחוזות צפון וחיפה היא מעט יותר גבוהה מהיתר, ונמוכה מאוד בהשוואה ליישובים היהודיים

גרף 31 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות, 2015, יישובים יהודיים (אחוזים) נתוני הגרף בלוח 31 בנספח

גרף 32 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות - יישובים ערביים, 2015 (אחוזים)
נתוני הגרף בלוח 32 בנספח

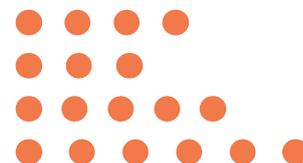

מבחינת ממוצע המדד, מתברר כי המושבים הם החזקים ביותר, ועם אחוז האוכלוסייה הגבוה ביותר ברמות הגבוהות של המדד והנמוך ביותר ברמות הנמוכות שלו. הקיבוצים במקום השני, אם כי אוכלוסייתם מרוכזת יותר מאשר כל האחרים בערכי הביניים של המדד. היישובים הכפריים האחרים כולל היישובים הקהילתיים נמצאים במקום השלישי והאחרון, עם אחוז אוכלוסייה נמוך שמתגורר ביישובים ברמה כלכלית גבוהה ואחוז גבוה ביישובים עם רמה כלכלית נמוכה.

4.4 אפיון המרחב הכפרי לפי הרמה החברתית-כלכלית של אוכלוסייתו - 2015, סיכום

כפי שראינו בפרק זה, המרחב הכפרי הטרורגני מאוד גם ברמה החברתית-כלכלית של אוכלוסייתו. בסך הכול מצבו בהשוואה למרחב העירוני מעט טוב יותר, בפרט במחוזות חיפה והמרכז. הפער הבולט ביותר במרחב הוא בין יישובים בעלי רוב יהודי והיישובים בעלי רוב ערבי, פער שקיים גם במרחב העירוני. בפרט בולט הדירוג הנמוך של היישובים הכפריים הערביים במחוז הדרום אשר כמעט כולם בדירוג הנמוך ביותר (דירוג 1).

סיכום ומגמות

מצב קיים

הקהילתיים (4.8% לשנה) וביישובים הכפריים בעלי 2,000 תושבים ומעלה (4.0%). בשנים האחרונות ניכרת התכנסות בשיעורי הגידול של היישובים היהודיים במרחב הכפרי ובמרחב העירוני, כאשר הגידול במרחב הכפרי קטן והגידול במרחב העירוני גדל. הירידה בשיעורי הגידול של המרחב הכפרי בשנים האחרונות היא תוצאה של ירידה במקביל, הן בשיעורי מאזן ההגירה והן בשיעורי הריבוי הטבעי.

- רמת הפריון במרחב הכפרי משתנה לפי סוג יישוב (2.5-4.0 לידות ממוצע לאישה) אבל היא גבוהה מאוד ובפרט גבוהה יותר מאשר במרחב העירוני (בהתחשב בכך שבמרחב הכפרי אין כמעט אוכלוסייה חרדית המעלה את שיעורי הפריון במרחב העירוני ב-0.5 ילד). בשנים האחרונות ניכרת מגמת התכנסות בין רמות הפריון של שני המרחבים.

לפי המדד החברתי-כלכלי של הלמ"ס לשנת 2015, הרמה החברתית-כלכלית הממוצעת של אוכלוסיית המרחב הכפרי גבוהה יותר מזו של אוכלוסיית המרחב העירוני. ואולם, גם בתוך המרחב הכפרי נתגלו פערים משמעותיים. כמו בכלל האוכלוסייה בישראל, הפער הבולט ביותר נמצא בין היישובים הערביים, בעלי רמה חברתית-כלכלית נמוכה מאוד, ליישובים היהודיים. בתוך היישובים היהודיים אוכלוסיית המושבים היא ברמה החברתית-כלכלית הגבוהה ביותר, אוכלוסיית הקיבוצים היא בעלת הפערים הקטנים ביותר, ואוכלוסיית יתר היישובים הכפריים, כולל היישובים הקהילתיים, דומה ברמה החברתית-כלכלית שלה לאוכלוסיית היישובים במרחב העירוני. כמו כן נמצא כי בהשוואה ליתר המחוזות, הרמה החברתית-כלכלית של אוכלוסיית היישובים הכפריים נמוכה יחסית במחוזות הצפון והדרום ובאזור יו"ש.

- אוכלוסיית המרחב הכפרי חצתה בשנת 2018 את מיליון התושבים ומהווה 11.3% מאוכלוסיית ישראל. היא מתגוררת ביותר מאלף יישובים בעלי מאפיינים מגוונים, ברובם בעלי פחות מאלף תושבים ומרוכזים במחוזות הצפון, המרכז והדרום, וכן באזור יהודה ושומרון. מעט יותר ממחצית האוכלוסייה של המרחב הכפרי מתגוררת במושבים וקיבוצים.
- לאוכלוסיית המרחב הכפרי מבנה גילים בעל דינמיקה מיוחדת שמתאפיינת בעשורים האחרונים בשתי תנועות הגירה מנוגדות - יציאה מסיבית של צעירים בגילאי העשרים וכניסה לא פחות מסיבית של זוגות צעירים בשיא תקופת הפריון. כתוצאה מכך מתקבל מבנה גיל המאופיין באחוז גבוה של ילדים וזוגות בוגרים, בחסר של גילאי 20 ובאחוז קטן יחסית של אוכלוסייה מבוגרת (בני 65 ומעלה), תמיד בהשוואה לאוכלוסייה במרחב העירוני. דינמיקה מיוחדת זו משתנה לפי סוג היישוב אבל מאפיינת את רוב היישובים הכפריים, להוציא את היישובים הערביים והיישובים באיו"ש. כתוצאה מכך, הנטל הכלכלי המוטל על גילאי העבודה במרחב הכפרי גבוה יותר מאשר במרחב העירוני. היישובים הערביים של המרחב הכפרי מרוכזים בעיקר במחוז הצפון ובמידה פחותה בדרום, ומבנה הגילים שלהם לא נבדל מזה של אוכלוסיית היישובים הערביים במרחב העירוני.
- בעשור האחרון השתנה הרכב המרחב הכפרי, בעקבות הקמת יישובים חדשים ובעקבות שינוי בסיווג יישובים קיימים, וכן בעקבות גריעתם של יישובים אשר אוכלוסייתם חצתה את סף האוכלוסייה של יישובי המרחב הכפרי (5,000 תושבים).
- בעשור האחרון גדל המרחב הכפרי בקצב מהיר מאוד, הרבה יותר מאשר המרחב העירוני (3.2% מול 1.7% לשנה בהתאמה). הגידול המהיר ביותר נרשם ביישובים

מגמה

היום בעיקר לזוגות צעירים וילדיהם, אל עבר צרכים המיועדים לאוכלוסייה ותיקה. תופעה כזו הייתה בעבר הלא רחוק בחלק לא קטן מהקיבוצים.

- המסקנה לאור האמור לעיל, היא שדרך המלך הרצויה למרחב הכפרי (ואולי לא רק לו), היא התמתנות משמעותית במגמת הגידול תוך שמירה על המשכיותו. בדרך זו יתאפשר גידול מבוקר של אוכלוסיית יישובי המרחב, בפרט של היישובים הקטנים הנושאים אפי ייחודי. כך יוכלו יישובי המרחב להמשיך ולהתפתח תוך שמירה על אופיים ואורח חייהם. גידול זה ראוי שיהיה במנות קטנות בכל יישוב בהתאם לגודלו וליכולת הקליטה. ראוי כי מנות הפיתוח ייקחו בחשבון את ההיבט הקהילתי והחברתי.
- בהקשר הרחב של המדינה כולה - אם אוכלוסיית המדינה תמשיך לגדול בעשורים הקרובים בקצב מהיר מאוד, תגדל הצפיפות בערים, מה שעשוי להוביל רבים לצאת מהערים ולרצות להתגורר ביישובים כפריים פחות צפופים. התגברות של רצון זה תעלה את השאלה כיצד ייקבע מי יהגר למרחב הכפרי ומי לא.
- ללא ספק אתגרים דמוגרפיים רבים מונחים לפתחנו ופתרונם ישפיע כבר בעתיד הקרוב מאוד על אופיו של המרחב הכפרי בישראל.

- למגמות הדמוגרפיות שנסקרו לעיל יש כמובן השלכות עתידיות רבות:
- התמשכות קצב הגידול המהיר של העשור האחרון בשיעור 3.2% לשנה, תכפיל עד שנת 2040 את אוכלוסיית המרחב הכפרי אליו יתווספו עוד מיליון תושבים.
- היות וקשה להניח כי יתווספו עוד יישובים חדשים רבים, משמעות הדבר תהיה שאוכלוסיית היישובים הקיימים תגדל דרסטית עד כדי שינוי אופייה הכפרי ואורח החיים הקהילתי שלה. גידול כזה יהיה כרוך בבנייה מסיבית, אשר גם אופייה עשוי להיות שונה מאוד מהמקובל היום.
- התמשכות זו בקצב הגידול המהיר הנוכחי, תלויה בהמשך תנועת הגירה חזקה פנימה של זוגות צעירים בגיל פריון. למעשה, כל גידולו של המרחב הכפרי תלוי בהגירה זו.
- מן הצד השני, אילו תצומצם ההגירה פנימה למרחב הכפרי (כפי שראינו שמגמת ירידה כזו מסתמנת בשנים האחרונות), צפויות גם כן השלכות מורכבות: צמצום דרסטי עלול להביא להזדקנות מהירה של האוכלוסייה במרחב הכפרי, על כל השלכותיה, כולל עלייה חדה בנטל הכלכלי המוטל על גילאי העבודה, וההכרח הלא פשוט של הסבת שירותים שמכוונים

צילום רענן אמואל

מתודולוגיה

הדוח השנתי מציג בסיס נתונים רחב המשמש כתשתית ידע לרשות התכנון. בסיס הנתונים מאפשר עיצוב מדיניות וקבלת החלטות מבוססות נתונים.

מבחינה מתודולוגית, שלבי איסוף הנתונים כללו את השלבים הבאים:

- עיבודים שונים של נתוני "קובץ יישובים למ"ס לשנת 2018"
- עיבודים שונים של נתוני קובץ "אומדני סך הכל אוכלוסייה ביישובים לפי אזורים סטטיסטיים מאוחדים וגיל, סוף 2018"
- עיבודים שונים של נתוני "קובץ יישובים למ"ס לשנת 2008"
- עיבוד נתונים של לוחות שנתיים מתוך שנתונים סטטיסטיים של למ"ס משנת 1999 עד שנת 2018 של מרכיבי גידול לפי צורת יישוב.
- עיבוד נתונים של לוחות שנתיים מתוך שנתונים סטטיסטיים של למ"ס משנת 2009 עד שנת 2018 של לוחות "לידות חי, פטירות ופטירות תינוקות, לפי צורת יישוב, קבוצת אוכלוסייה ודת"; "פיריון של נשים יהודיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן בשנים 2014-1979", אחמד חליחל, סדרת ניירות טכניים, למ"ס, 2015
- עיבוד נתונים מתוך "אפיון יחידות גאוגרפיות וסיווגן לפי הרמה החברתית-כלכלית של האוכלוסייה בשנת 2015", למ"ס, פרסום מס' 1765, אוגוסט 2019.

נספח לוחות

גרף 3 פיזור האוכלוסייה ביישובים היהודיים במרחב הכפרי לפי מחוז ואיז"ש ולפי סוג יישוב, 2018 (אחוזים)

איז"ש	דרום	תל אביב	מרכז	חיפה	הצפון	ירושלים	
16.7%	17.2%	0.3%	22.3%	6.8%	30.9%	5.8%	מרחב כפרי
3.3%	22.7%	0.0%	36.8%	5.5%	21.7%	10.1%	מושבנים
2.3%	20.8%	0.3%	16.1%	10.0%	47.9%	2.6%	קיבוצים
32.3%	11.7%	0.5%	14.0%	6.5%	31.2%	3.9%	יישובים אחרים
							מתוכם:
43.1%	8.0%	0.6%	17.6%	6.5%	20.3%	3.9%	יישובים אחרים יהודיים
52.3%	8.7%	0.0%	3.3%	1.1%	34.2%	0.5%	מתוכם: קהילתיים
4.8%	13.9%	16.0%	24.7%	11.6%	16.2%	12.7%	סה"כ

גרף 4 פירמידת גילים של אוכלוסיית המרחב הכפרי, 2018 (באלפים)

נשים	גברים	
51.4	54.3	00-04
53.8	56.9	05-09
48.8	52.5	10-14
42.7	47.4	15-19
33.8	36.3	20-24
29.1	30.0	25-29
30.0	28.8	30-34
32.8	30.5	35-39
34.3	32.4	40-44
30.3	30.0	45-49
23.8	24.7	50-54
20.5	21.2	55-59
18.2	19.0	60-64
16.3	17.2	65-69
12.3	12.2	70-74
16.9	13.0	75+

גרף 5 מבנה גילים מרחב כפרי מול מרחב עירוני, 2018, אחוזים לפי גיל בכל מרחב

מרחב כפרי	מרחב עירוני	
10.5%	10.0%	00-04
11.1%	9.3%	05-09
10.1%	8.3%	10-14
9.0%	7.7%	15-19
7.0%	7.2%	20-24
5.9%	7.0%	25-29
5.9%	6.8%	30-34
6.3%	6.5%	35-39
6.7%	6.2%	40-44
6.0%	5.5%	45-49
4.8%	4.7%	50-54
4.2%	4.5%	55-59
3.7%	4.2%	60-64
3.3%	4.0%	65-69
2.5%	3.2%	70-74
3.0%	5.0%	75+

גרף 6 מבנה גילים ביישובי המרחב הכפרי והעירוני לפי סוג יישוב, 2018 (אחוזים)

סה"כ	יישובים עירוניים				יישובים כפריים						סה"כ
	יישובים עירוניים סה"כ	ערביים	יהודיים (ומעורבים)	יישובים כפריים סה"כ	ערביים	יהודיים סה"כ	יהודיים אחרים (איו"ש)	יהודיים אחרים (בלי איו"ש)	מושבנים	קיבוצים	
36.1%	35.3%	42.1%	34.1%	40.7%	43.1%	40.4%	50.3%	39.6%	38.9%	35.8%	0-19
20.7%	20.9%	24.1%	20.3%	18.8%	24.3%	18.0%	20.8%	18.5%	17.3%	16.5%	20-34
18.2%	18.2%	17.5%	18.3%	19.0%	17.3%	19.2%	16.0%	18.4%	20.0%	21.4%	35-49
13.3%	13.4%	11.2%	13.8%	12.7%	10.4%	13.0%	8.8%	15.4%	13.9%	12.3%	50-64
11.7%	12.2%	5.1%	13.5%	8.8%	4.9%	9.3%	4.1%	8.1%	9.9%	13.9%	65+

גרף 7 פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים ערביים, 2018 (אלפים)

גברים	נשים	
7.1	6.7	00-04
6.4	6.0	05-09
6.1	5.7	10-14
6.6	6.2	15-19
5.7	5.4	20-24
5.1	4.8	25-29
4.0	3.6	30-34
3.5	3.6	35-39
3.5	3.5	40-44
3.1	3.1	45-49
2.5	2.5	50-54
2.0	2.1	55-59
1.5	1.6	60-64
1.1	1.1	65-69
0.7	0.8	70-74
0.9	1.1	75+

גרף 8 פירמידת גילים של אוכלוסיית הקיבוצים, 2018 (אלפים)

גברים	נשים	
8.9	8.3	00-04
9.8	9.1	05-09
8.4	7.6	10-14
6.8	6.0	15-19
5.1	4.8	20-24
4.7	4.4	25-29
5.3	5.7	30-34
6.2	6.8	35-39
7.0	7.3	40-44
5.8	5.7	45-49
4.1	4.0	50-54
3.4	3.7	55-59
3.5	3.7	60-64
3.7	4.0	65-69
3.3	3.8	70-74
4.5	5.9	75+

גרף 9 פירמידת גילים של אוכלוסיית המושבים, 2018 (אלפים)

נשים	גברים	
16.7	17.3	00-04
17.9	18.9	05-09
16.5	18.0	10-14
14.3	16.1	15-19
10.5	11.6	20-24
9.2	9.3	25-29
10.3	9.5	30-34
11.7	10.7	35-39
12.9	12.0	40-44
11.2	11.3	45-49
8.8	9.5	50-54
7.4	8.2	55-59
7.0	7.6	60-64
6.4	7.1	65-69
4.5	4.7	70-74
6.8	4.9	75+

גרף 10 פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים יהודיים אחרים ללא איו"ש, 2018 (אלפים)

נשים	גברים	
8.6	9.2	00-04
9.8	10.3	05-09
10.0	10.9	10-14
9.8	11.4	15-19
7.6	8.0	20-24
5.7	5.9	25-29
5.2	5.0	30-34
5.9	5.3	35-39
6.6	6.0	40-44
6.9	6.3	45-49
5.9	5.8	50-54
5.2	5.3	55-59
4.2	4.6	60-64
3.3	3.8	65-69
2.2	2.4	70-74
2.5	2.1	75+

גרף 11 פירמידת גילים של אוכלוסיית יישובים כפריים יהודיים אחרים באיו"ש, 2018 (אלפים)

גברים	נשים	
11.8	11.0	00-04
11.6	11.0	05-09
9.2	9.0	10-14
6.6	6.4	15-19
6.0	5.5	20-24
5.0	4.9	25-29
5.0	5.3	30-34
4.8	4.8	35-39
4.0	3.9	40-44
3.5	3.4	45-49
2.8	2.6	50-54
2.3	2.1	55-59
1.9	1.7	60-64
1.5	1.4	65-69
1.0	1.0	70-74
0.7	0.6	75+

גרף 13 שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
2.5%	2.7%	3.0%	2.8%	3.0%	3.1%	3.5%	3.2%	3.1%	3.5%	מרחב כפרי
1.9%	1.9%	1.8%	1.9%	1.8%	1.7%	1.7%	1.6%	1.7%	1.6%	מרחב עירוני

גרף 14 שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018, יישובים יהודיים (אחוזים)

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
2.0%	2.8%	3.0%	2.9%	3.1%	3.2%	3.6%	3.3%	3.3%	3.5%	מרחב כפרי
1.9%	1.8%	1.8%	1.9%	1.8%	1.6%	1.6%	1.5%	1.6%	1.5%	מרחב עירוני

גרף 15 שיעור הגידול השנתי במרחב הכפרי מול המרחב העירוני, 2009-2018, יישובים ערביים (אחוזים)

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
6.9%	2.5%	3.1%	2.3%	2.1%	2.3%	3.1%	2.5%	2.3%	3.5%	מרחב כפרי
2.2%	2.2%	2.1%	2.0%	2.0%	2.1%	2.2%	2.2%	2.4%	2.3%	מרחב עירוני

גרף 16 שיעורי הגידול של המרחב הכפרי ומרכיביו: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 2009-2018

	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
ריבוי טבעי	1.6%	1.6%	1.7%	1.7%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%	1.9%	2.0%	
מאזן הגירה	0.9%	1.1%	1.3%	1.1%	1.2%	1.3%	1.7%	1.4%	1.2%	1.5%	
שיעור גידול	2.5%	2.7%	3.0%	2.8%	3.0%	3.1%	3.5%	3.2%	3.1%	3.5%	

גרף 17 שיעור גידול במרחב הכפרי לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 2009-2018, יישובים ערביים (אחוזים)

	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
ריבוי טבעי	2.1%	1.9%	1.9%	2.0%	1.8%	1.8%	1.9%	1.8%	2.0%	2.3%	
מאזן הגירה	4.8%	0.6%	1.2%	0.4%	0.3%	0.5%	1.2%	0.7%	0.3%	1.3%	
שיעור גידול	6.9%	2.5%	3.1%	2.3%	2.1%	2.3%	3.1%	2.5%	2.3%	3.5%	

גרף 18 שיעור גידול של המרחב הכפרי לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 2009-2018, יישובים יהודיים (אחוזים)

	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
ריבוי טבעי	1.5%	1.6%	1.7%	1.7%	1.8%	1.8%	1.8%	1.8%	1.9%	2.0%	
מאזן הגירה	0.4%	1.2%	1.3%	1.1%	1.4%	1.4%	1.8%	1.5%	1.4%	1.5%	
שיעור גידול	2.0%	2.8%	3.0%	2.9%	3.1%	3.2%	3.6%	3.3%	3.3%	3.5%	

גרף 19 שיעור גידול של מושבים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 1999-2018 (אחוזים)

	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	
ריבוי טבעי	1.4%	1.4%	1.6%	1.6%	1.6%	1.7%	1.8%	1.8%	1.8%	2.0%	1.8%	1.8%	1.8%	1.7%	1.7%	1.6%	1.6%	1.5%	1.5%	1.5%	
מאזן הגירה	0.1%	0.4%	1.0%	0.7%	0.9%	0.6%	1.0%	1.0%	1.1%	2.1%	1.5%	2.0%	2.0%	1.9%	1.6%	0.8%	1.6%	2.1%	1.5%	1.7%	
שיעור גידול	1.4%	1.9%	2.5%	2.3%	2.5%	2.3%	2.8%	2.8%	2.9%	4.2%	3.3%	3.8%	3.8%	3.6%	3.3%	2.4%	3.2%	3.5%	3.0%	3.2%	

גרף 20 שיעור גידול של הקיבוצים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 1999-2018 (אחוזים)

	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	
ריבוי טבעי	1.1%	1.2%	1.3%	1.2%	1.3%	1.4%	1.1%	1.3%	1.2%	1.2%	1.1%	1.0%	0.9%	0.9%	0.8%	0.7%	0.6%	0.6%	0.8%	0.8%	
מאזן הגירה	1.5%	1.3%	1.7%	1.6%	1.5%	1.9%	2.4%	2.1%	1.5%	1.2%	1.5%	1.9%	0.9%	0.3%	-0.6%	-0.3%	-0.5%	-0.5%	-1.0%	-1.5%	
שיעור גידול	2.7%	2.5%	3.0%	2.8%	2.7%	3.3%	3.5%	3.4%	2.7%	2.4%	2.7%	2.9%	1.9%	1.1%	0.2%	0.4%	0.1%	0.2%	-0.3%	-0.7%	

גרף 21 שיעור גידול של יישובים כפריים יהודיים אחרים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה, 2009-2018 (אחוזים)

	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
ריבוי טבעי	2.0%	2.0%	2.2%	2.3%	2.2%	2.2%	2.2%	2.2%	2.3%	2.3%	
מאזן הגירה	0.1%	1.9%	1.4%	1.7%	1.9%	2.0%	2.4%	1.7%	1.7%	1.0%	
שיעור גידול	2.1%	3.9%	3.5%	4.0%	4.1%	4.2%	4.6%	3.9%	4.0%	3.3%	

גרף 22 שיעור גידול של יישובים קהילתיים לפי מרכיבים: ריבוי טבעי ומאזן הגירה 1999–2018 (אחוזים)

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	
2.3%	2.2%	2.5%	2.8%	2.7%	2.7%	2.7%	2.8%	2.8%	2.9%	2.6%	2.6%	2.7%	2.7%	2.6%	2.8%	2.7%	2.7%	3.0%	3.1%	ריבוי טבעי
2.4%	2.2%	2.2%	2.3%	4.2%	3.7%	3.5%	1.9%	2.3%	1.8%	1.6%	1.8%	2.2%	2.4%	2.7%	2.5%	2.3%	2.8%	3.2%	3.6%	מאזן הגירה
4.6%	4.3%	4.7%	5.0%	6.9%	6.4%	6.2%	4.6%	5.0%	4.7%	4.2%	4.4%	4.9%	5.1%	5.4%	5.3%	5.1%	5.5%	6.2%	6.7%	שיעור גידול

גרף 23 שיעור פריון כולל במרחב הכפרי ובמרחב העירוני, יישובים יהודיים 2008–2018 (אחוזים)

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
3.1	3.1	3.2	3.2	3.2	3.2	3.2	3.1	3.1	3.1	3.1	מרחב כפרי
3.1	3.1	3.0	3.0	3.0	2.9	2.9	2.9	2.8	2.8	2.8	מרחב עירוני

גרף 24 שיעור פריון כולל במרחב הכפרי לפי סוג יישוב, יישובים יהודיים, 2008–2018 (אחוזים)

2018	2017	2016	2010	2014	2013	2012	2011	2010	2009	
2.8	2.9	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	2.9	2.9	2.9	מושבים
2.5	2.5	2.6	2.5	2.6	2.7	2.4	2.5	2.4	2.4	קיבוצים
3.7	3.7	3.9	3.9	3.9	3.9	4.0	4.0	4.1	4.1	יישובים כפריים אחרים יהודיים
3.8	3.6	3.9	4.1	4.1	4.2	4.2	4.4	4.5	4.5	מתוכם: יישובים קהילתיים

גרף 26 שיעור פריון כולל במרחב הכפרי (יישובים 4,999–2,000 תושבים) ובמרחב העירוני, יישובים ערביים 2008 – 2018

2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
2.9	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8	2.7	2.8	2.9	3.1	יישובים ערביים 2,000–4,999 תושבים
2.9	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.2	3.2	3.4	3.4	3.4	יישובים עירוניים ערביים

גרף 31 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות - יישובים יהודיים, 2015 (אחוזים)

	רמה גבוהה (אשכולות 8-10)	רמה בינונית (אשכולות 4-7)	רמה נמוכה (אשכולות 1-3)	
ירושלים	51.3%	47.5%	1.2%	
הצפון	37.1%	55.3%	7.6%	
חיפה	65.2%	25.2%	9.6%	
מרכז	61.6%	30.6%	7.8%	
תל אביב	100.0%	0.0%	0.0%	
דרום	28.3%	61.8%	9.9%	
איו"ש	12.0%	58.2%	29.8%	

גרף 32 רמה חברתית-כלכלית של האוכלוסייה במרחב הכפרי לפי מחוזות - יישובים ערביים, 2015 (אחוזים)

	רמה גבוהה (אשכולות 8-10)	רמה בינונית (אשכולות 4-7)	רמה נמוכה (אשכולות 1-3)	
ירושלים	0.0%	0.0%	100.0%	
הצפון	0.0%	23.8%	76.2%	
חיפה	0.0%	14.3%	85.7%	
מרכז	0.0%	0.0%	100.0%	
דרום	0.0%	0.0%	100.0%	

צילום מוטי קפלן